

Гісторыя навейшага часу : вучэб. – метад. дапам. У 2 ч. Ч. 2 1945-2015 гг. / П.А. Шупляк [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2016. - 247 с. (Класічнае ўніверсітэцкае выданне). - С. 67-103.

## **Злучаныя Штаты Амерыкі**

### **ЗША і пачатак Халоднай вайны**

Агульная барацьба Савецкага Саюза і ліберальных дэмакратаў Захаду супраць фашызму ў Еўропе і японскага мілітарызму ў Азіі скончылася рашучым паражэннем сіл рэакцыі. Мільёны простых грамадзян, гераічныя намаганні якіх у канчатковым выніку і забяспечылі перамогу над страшным ворагам, мелі надзеі на лепшую будучыню. Краіны пераможцы стварылі Арганізацыю Аб'яднаных Нацый, форум, заклікалі забяспечыць мірнае развіццё і ўзаемавыгаднае глабальнае супрацоўніцтва. Але ўжо праз два гады былыя саюзнікі апынуліся ў стане халоднай вайны, два варагуючыя паміж сабой лагера ўзначалілі супердзяржавы СССР і ЗША.

Пераход ад саюзніцкіх адносін да жорсткай канфрантацыі адбыўся не адразу, меў месца генезіс халоднай вайны. Падчас агульнай барацьбы з фашызмам заўсёды прысутнічаўшыя ідэалагічныя рознагалосці былі адсунуты на другі план. Да ліку фактараў, якія садзейнічалі ўзнікненню халоднай вайны і вяртанню да ідэалагічнага супрацьстаяння, адносіліся пытанні эканамічнай рэканструкцыі Еўропы, пасляваеннае ўпарадкаванне Германіі і краін Усходняй Еўропы, адзінства зброя, нарастанне агрэсіўнасці ў знешняй палітыцы ЗША.

Прыярытэтам Савецкага Саюза ў вызваленых краінах Усходняй Еўропы было фарміраванне дружалюбных рэжымаў, што не азначала, як асцерагаліся на Захадзе, ажыццяўленне там неадкладных сацыялістычных рэвалюцый па савецкім узору, выдаткі якіх былі вядомыя, а выгады няпэўныя. Падтрымліваючы левыя сілы, савецкая бок не фарсіраваў ход падзей. Прынцыпова іншай была сітуацыя ў Польшчы. Імігранцкі ўрад займаў выразна выяўленыя антысавецкія пазіцыі. Прымальнай для СССР альтэрнатывай стаў прыход да ўлады польскіх камуністаў і жорсткае падаўленне ўсякай апазіцыі. Пытанне пра Польшчу стала прадметам вострых рознагалоссяў саюзнікаў. «Польшча для нас справа гонару», – заяўляў У. Чэрчыль. «Для нас Польшча – пытанне бяспекі», – адказваў яму І. Сталін.

Не менш вострымі рознагалосці былі па пытанні аб будучыні Германіі. СССР і саюзнікі былі адзіныя ў мэце ліквідацыі назаўжды патэнцыяльнай пагрозы новай агрэсіі з боку Германіі. З цягам часу заходнія краіны перайшлі ад планаў раздраблення яе прамысловага і знішчэння ваеннага патэнцыялу, падзелу на асобныя часткі, «ператварэння ў бульбяное поле» да стварэння ў

сваіх зонах акупацыі сепаратнай нямецкай дзяржавы. Гэта было парушэннем раней прынятых на Крымскай і Патсдамскай канферэнцыях рашэнняў аб агульнай, ўзгодненай з СССР палітыкай. Прычынай такога павароту былі рост магутнасці Савецкага Саюза, асцярогі ЗША ўзнікнення новага сусветнага эканамічнага крызісу, новай Вялікай дэпрэсіі і магчымых палітычных вынікаў у выглядзе прыходу да ўлады левых сіл не толькі на Ўсходзе, але і на Захадзе Еўропы. ЗША ўзялі курс на стварэнне праамерыканскай, эканамічна моцнай ФРГ.

Стратай для савецка-амерыканскіх адносін стала смерць Ф. Рузвельта, які меў вопыт асабістых і паспяховых адносін з І. Сталіным, і прыход да ўлады Г. Трумэна, які дрэнна разбіраўся ў знешняй палітыцы, меў абмежаваны для паста прэзідэнта круггляд. У 1941 г., з пачаткам вайны Германіі супраць СССР, ён заявіў, што для ЗША было б карысна, каб немцы і рускія забівалі адзін аднаго як мага даўжэй.

Сур'ёзна ўскладніла адносіны паміж саюзнікамі з'яўленне ядзернай зброі. Насуперак саюзніцкаму абавязку англа-амерыканскія саюзнікі распрацоўвалі яго ў тайне ад Савецкага Саюза. Акрамя чыста ваенных мэтай ядзерная бамбардзіроўка ў жніўні 1945 г. Хірасімы і Нагасакі мела на мэце аказаць ціск на Савецкі Саюз. «У мяне ёсць дубінка супраць гэтых рускіх», – заяўляў Г. Трумэн.

Выступаючы ў 1947 г. у Кангрэсе прэзідэнт запатрабаваў асігнаванняў для аказання ваеннай і эканамічнай дапамогі Грэцыі і Турцыі. «Я веру, што палітыкай ЗША павінна стаць падтрымка свабодных людзей, якія супраціўляцца ўзброеным меншасцям унутры краіны і знешняму націску», – казаў Трумэн. Меўшыся рэнагалоссі ператвараліся ў ідэалагічны канфлікт, выбар паміж «свабодой і тыраніяй». У кіруючых колах ЗША прытрымліваліся «тэорыі даміно», у адпаведнасці з якой поспех левых сіл у адной з краін можа прывесці да перамогі камуністаў і распаўсюджванню ўплыву СССР у Еўропе (Францыя, Італія), на Блізкім Усходзе, у Афрыцы і Азіі.

Эканамічным забеспячэннем новай амерыканскай стратэгіі стаў названы па імені дзяржаўскага ратара ЗША Дж. **Маршала** план эканамічнай дапамогі краінам Еўропы. Запрошаны на Парыжскую канферэнцыю 1947 г. СССР адмовіўся прыняць амерыканскія ўмовы прадастаўлення дапамогі. Савецкая дэлегацыя на чале з В. Молатавым пакінула канферэнцыю. Услед за СССР ад плана **Маршала** адмовіліся краіны Ўсходняй Еўропы, з якімі Савецкі Саюз падпісаў двухбаковыя дамовы аб эканамічным супрацоўніцтве, якія атрымалі назву «План Молатава». Па плане **Маршала** 12 краінам Еўропы была аказана дапамога на 17 млрд. дол., якая спрыяла хуткаму аднаўленню эканомікі краін Захаду. На нарадзе камуністычных партый 1947 г. у **Шклярска-Парэмбе** ў Польшчы план **Маршала** быў абвешчаны планам падпарадкавання Еўропы амерыканскаму капіталу. Палітыка аднаўлення Германіі, згортванне палітыкі дэнацыфікацыі, стварэнне ў 1949 г. ФРГ і ваенна-палітычнага блока НАТА расцэньваліся ў СССР як частка новай імперыялістычнай змовы. Пры падтрымцы СССР у краінах Усходняй Еўропы паўсюдна прыйшлі да ўлады

камуністычныя партыі, ва ўсім прытрымліваўшыся савецкага прыкладу. Быў пакладзены пачатак шматгадовай халоднай вайне, супрацьстаянню дзвюх сістэм і дзвюх супердзяржаў.

### **ЗША ў другой палове 1940 – 1960-х гг.: грамадства «ўсеагульнага дабрабыту»**

Страты ЗША ў Другой сусветнай вайне склалі не шматлікім больш за 300 тыс. забітымі і 600 тыс. параненымі. Больш чым у 4 разы вырас дзяржаўны доўг краіны. З іншага боку, дзякуючы ваеннаму буму краіна канчаткова пераадолела наступствы Вялікай дэпрэсіі. За час вайны прамысловая вытворчасць павялічылася на 40%, даходы амерыканскіх карпарацый і **нацыянальны даход** выраслі больш, чым у 2 разы. У адрозненне ад іншых краін Захаду адразу пасля вайны меў месца хуткі ўздым эканомікі, прычынамі якога стала стварэнне кейнсiянскай мадэлі рэгулявання, вялікі адкладзены ўнутраны попыт, яшчэ большы знешні попыт і дамінаванне ЗША на знешніх рынках.

Непрацяглы, але меўшы свае палітычныя вынікі спел у эканоміцы адбыўся ў 1946 г. Праявіліся цяжкасці пераходу эканомікі на мірныя рэйкі – часовае скарачэнне занятасці, адмена кантролю за цэнамі і іх хуткі рост. Максімальнага ў гісторыі краіны размаху дасягнуў забастовачны рух, у якім прынялі ўдзел 4,5 млн. чалавек. У барацьбе з забастоўшчыкамі на бок бізнесу ўстаў прэзідэнт краіны Г. Трумэн. Ён заявіў, што «краіна стаіць перад крызісам падобным Пірл Харбару, выкліканым групай людзей, якія ставяць свае інтарэсы вышэй інтарэсаў нацыі». Незадаволенасць выбаршчыкаў прывяла да перамогі рэспубліканцаў на прамежкавых выбарах 1946 г. Упершыню за 14 гадоў большасць у абедзвюх палатах Кангрэса перайшла да рэспубліканцаў.

Адбыўся паварот налева ў грамадскім і палітычным жыцці. Настроі амерыканцаў вызначаліся двума асноўнымі фактарамі – небывалым ростам дабрабыту і пачаткам халоднай вайны і звязаным з ёй антыкамунізмам. Пажыўным асяроддзем для антыкамуністычных настрояў былі, з аднаго боку, падзеі за межамі краіны (перамога камуністаў у Кітаі, стварэнне атамнай зброі ў Савецкім Саюзе, з'яўленне камуністычных урадаў у краінах Усходняй Еўропы, вайна ў Карэі). З іншага боку, небывалы рост дабрабыту пераконваў большасць амерыканцаў у перавагах амерыканскага капіталізму, у міфалагему аб «грамадстве неабмежаваных магчымасцяў». Такое становішча ў сваіх інтарэсах актыўна выкарыстоўваў незадаволены дзяржаўным рэгуляваннем буйны бізнес і прадстаўляўшая яго інтарэсы Рэспубліканская партыя. Рэспубліканскі **Кангрэс** адхіліў унесеныя прэзідэнтам законапраекты аб павышэнні мінімальнай заробтнай платы, пашырэнні сацыяльнага страхавання, забеспячэнні правоў афра-амерыканцаў, панізіў падаткі на высокія даходы і прыняў **закон Тафта-Хартлі, які абмяжоўваў дзейнасць прафсаюзаў.**

Прэзідэнт паспяшаўся ўскласці адказнасць за ўсе цяжкасці на Кангрэс, абвінавачваў яго ў бяздзейнасці, палохаў выбаршчыкаў вяртаннем у часы Вялікай дэпрэсіі. Насуперак прагнозам, у выніку ўдала праведзенай выбарчай кампаніі Г. Трумэн перамог на выбарах 1948 г. Дэмакраты вярнулі сабе большасць у абедзвюх палатах Кангрэса. Краіне быў прапанаваны «справядлівы курс» – заснаваная на кейнсіянскіх прынцыпах праграма сацыяльна-эканамічнага развіцця, у рамках якой была павышана мінімальная зароботная плата, пашырана пенсійнае заканадаўства, ажыццяўлялася будаўніцтва таннага жылля, былі зроблены буйныя ўкладанні ў інфраструктурныя праекты. Але значная частка праграмы (адзіная сістэма медыцынскага страхавання, праграмы дапамогі адукацыі, адмена закона Тафта-Хартлі, дапамога фермерам, меры па ажыццяўленню грамадзянскіх правоў афра-амерыканцаў) не былі здзейснены.

Антыкамунізм быў уласцівы не толькі Рэспубліканскай, але і Дэмакратычнай партыі, і прэзідэнту краіны. У 1945 г. па ўказе Г. Трумэна была створана Часовая прэзідэнцкая камісія па правярцы «слабасці» дзяржаўных служачых. У 1947 г. прыняты Закон аб нацыянальнай бяспецы, створана Цэнтральнае разведвальнае ўпраўленне, гачаў сваю дзейнасць Камітэт па расследаванні антыамерыканскай дзейнасці ў Палаце прадстаўнікоў Кангрэса. Трумэн паклаў пачатак кампаніі «палявання на ведзьм», спрыяў з'яўленню макартызма – разгулу крайняй рэакцыі ў 1950-53 гг.

У лютым 1950 г. сенатар Дж. Маккарці выступіў з заявай аб дзесятках камуністаў, якія займалі пасады ў дзяржаўным дэпартаменце. Была створана спецыяльная камісія Кангрэса, праз якую прайшлі сотні амерыканцаў, абвінавачаных у датычнасці да «камуністычнай змовы». У 1950 г. быў прыняты закон Маккарэна-Вуда «Аб ўнутранай бяспецы». Ахвярамі рэпрэсій ўрада, антыкамуністычнай кампаніі апынуліся не толькі камуністы, члены прафсаюзаў і грамадскіх арганізацый, але многія тысячы далёкіх ад палітыкі амерыканцаў – актёры Галівуда, журналісты, пісьменнікі, прафесары і студэнты. Гэта рэбіла цяжкім правядзенне сацыяльна-арыентаванай палітыкі, «справядлівага курсу», які аб'яўляўся рэспубліканцамі калі не «сацыялістычнай», то «ружовай» палітыкай, неабходнасць якой адпала са сканчэннем крызісу і вайны. Да падзення аўтарытэта прэзідэнта і яго адміністрацыі прывялі выяўленыя факты гандлю ўплывам і сувязі партыйнага апарата з арганізаванай злачыннасцю і непапулярная вайна ў Карэі.

На выбарах 1952 г. пераканаўчую, шмат у чым асабістую перамогу атрымаў герой Другой сусветнай вайны Д. Эйзенхаўэр. Кантроль за Кангрэсам зноў перайшоў да рэспубліканцаў. У перыяд выбарчай кампаніі яны абвінавачвалі дэмакратаў у разбурэнні свабоднага прадпрыемальніцтва, настойвалі на зніжэнні падаткаў, уразанні дзяржаўных выдаткаў, неабходнасці абмежавання сацыяльных выдаткаў. Рэспубліканцы традыцыйна больш увагі надавалі прыватнаму бізнэсу. Лозунгам моманту сталі словы міністра абароны Ч. Уілсана: «Тое, што добра для краіны, добра для Джэнерал Мотарз. Што добра для Джэнерал Мотарз, добра для краіны».

Але на справе краіна развівалася ва ўмовах «кейнсіянскага кансенсусу». Спрэчкі ішлі аб большай ці меншай ступені дзяржаўнага рэгулявання эканомікі, неабходнасць якога рэспубліканцамі ўжо не аспрэчвалася. За два тэрміны праўлення дзяржаўныя выдаткі і траты на сацыяльныя патрэбы выраслі больш чым у 2 разы. Па прапанове дэмакратаў была павялічана мінімальная зароботная плата. Дзяржава актыўна ўмешвалася ў працоўныя адносіны, выступала пасрэднікам паміж бізнесам і прафсаюзамі. У 1959 г. быў прыняты закон **Лэндрама-Грыфіна**, накладаўшы дадатковыя забароны на пікетаванне і забастоўкі, пашыраўшы правы штатаў у рэгуляванні дзейнасці прафсаюзаў. Актыўная сацыяльная палітыка, рэалізацыя інфраструктурных праектаў (будаўніцтва звязай уся Амерыку сеткі аўтастрад агульнай працягласцю 68400 кіламетраў, рэканструкцыя водных шляхоў, павелічэнне расходаў на абарону) прывялі да росту падаткаў. За 1950-я гг. ВВП краіны вырас у 2,5 разы. Асноўным лакаматывам эканомікі былі ваенна-прамысловы комплекс, аўтамабільная прамысловасць і жыллёвае будаўніцтва.

Росквіт эканомікі прывёў да зменаў у жыцці людзей. Узнікае масавы, склаўшы большасць насельніцтва сярэдня клас, фарміруецца яго сучасны лад жыцця. З 1950 па 1960 г. было пабудавана 13 мільёнаў дамоў, з іх 11 мільёнаў у прыгарадах. Быў пакладзены пачатак стварэнню магутнага рынку прыватнага домабудавання. Амерыканцы прывыкалі жыць у крэдыт. **3 1945 па 1960 г. спажывецкі крэдыт узрос у 10 разоў.** Гэта рэзка павялічвала даўгі амерыканцаў, але дазваляла карыстацца дабротамі камфортнага жыцця пры ўмове пастаяннай занятасці. Адбываецца татальная аўтамабілізацыя насельніцтва, мяняецца побыт амерыканцаў. Да канца 1950-х гг. 75% амерыканскіх сем'яў мелі ўласны аўтамабіль, 87% тэлевізар, 75% пральную машыну. Цэнтральнае месца ў масавых камунікацыях заняло тэлебачанне. Колькасць тэлевізараў вырасла з 17 тыс. у 1946 г. да 40 млн. у 1957 г., што адпавядала колькасці амерыканскіх сем'яў. Тэлебачанне далучала да сцэнарыя спажывецкай культуры людзей з самых аддаленых куткоў краіны. З 1945 па 1960 г. у 4 разы вырас аб'ём рэкламнай дзейнасці. 1950-60-я гг. сталі гадамі пашырэння поля масавай культуры. Прыбытковым бізнесам сталі прафесійны і студэнцкі спорт. Сапраўдны бум перажывала сфера адпачынку і забавак. Штогод 8 мільёнаў чалавек выязджалі ў турыстычныя паездкі за мяжу. Амерыканцы падарожнічалі па краіне, наведвалі марское ўзбярэжжа і нацыянальныя паркі, цэнтры забаў аналагічныя Дыснэйленду або Лас-Вегасу. З 1945 па 1960 г. колькасць сімфанічных аркестраў павялічылася ў 2 разы, колькасць праданых кніг у 2,5 разы, мастацкія музеі сталі атрыбуатамі кожнага горада сярэдніх памераў.

Росту пакупніцкага попыту спрыяў «бэйбі бум». Максімальных паказчыкаў дасягаюць паказчыкі нараджальнасці, па якіх ЗША наблізіліся да Індыі. За 1950-я гг. насельніцтва краіны павялічылася на 20% і складала 180 млн. чалавек. Шчаслівая, пражываючая ў прыгарадзе сям'я белых амерыканцаў з працуючым бацькам, непрацуючай маці і 3-4 дзецьмі становіцца ўзорам, рэкламуемага ў СМІ «грамадства багацця». У аднайменнай кнізе Дж.

Гэлбрэйта сцвярджалася, што асноўныя эканамічныя і сацыяльныя праблемы вырашаны або будуць вырашаны ў бліжэйшай будучыні. На самай справе гэта было не так. Пазітыўныя змены не закранулі 25% насельніцтва. У 1961 г. 42,5 млн. чалавек жылі ніжэй рысы беднаты. Чвэрць бедных былі старэйшыя за 65 гадоў, амаль палова бедных былі прадстаўнікамі нацыянальных меншасцяў, сярод афра-амерыканцаў такіх было амаль палова. Дзве траціны бедных хатніх гаспадарак узначальвалі амерыканцы з 8 ці менш класамі адукацыі. Адно чвэрць такіх хатніх гаспадарак ўзначальвала адзінокая жанчына.

Прыніжанае становішча афра-амерыканцаў было пагрозай унутранай стабільнасці. У 1954 г. Вярхоўны суд ЗША прызнаў сэгрэгацыю ў школе неканстытуцыйнай. Нягледзячы на падтрымку прэзідэнта, працэс дэсэгрэгацыі зацягваўся. У паўднёвых штатах Ю. Караліне, Алабаме, Місісіпі, Луізіяне прынятыя рашэнні сабатавалісь.

Пачаткам маштабнай дзяржаўнай палітыкі пашырэння доступу да вышэйшай адукацыі стаў так званы «Салдацкі біль». Па законе 1944 г. 2,2 мільёна ветэранаў Другой сусветнай вайны скарысталіся правам фактычна бясплатнага навучання ў ВНУ. Датацыя ў 500 дол. дазваляла аплачваць навучанне ў Гарвардзе або любым іншым універсітэце. У 1946 г. ветэраны вайны складалі 48% усіх студэнтаў. Умацаванне фінансавага становішча сярэдняга класа зрабіла магчымым растушчы паток інвестыцый у адукацыю дзяцей. З 1940 па 1960 г. у два разы павялічылася колькасць маладых людзей, якія атрымлівалі вышэйшую адукацыю. Гэтаму спрыяў урад. У 1958 годзе Кангрэс прыняў закон «Аб адукацыі ў інтарэсах абароны». Стымулам да яго прыняцця сталі поспехі ў адукацыі, навукова-тэхнічнай сферы Саветаў Саюза і, перш за ўсё, запуск штучнага спадарожніка Зямлі. Закон даваў магчымасць атрымліваць крэдыты для навучання ў ВНУ. Асабліва хутка расла колькасць студэнтаў у 1960-я гг., калі ў ВНУ пайшлі прадстаўнікі пакалення «бэбі бум». З 1940 па 1964 г. колькасць інжынераў вырасла на 370%, навукоўцаў – на 930%. Амерыканскі ўніверсітэт ператварыўся ў адзін з цэнтральных інстытутаў амерыканскага грамадства.

Выбары 1952 г. прайшлі пад сцягам антыкамунізма. Ідэолаг знешняй палітыкі Джон Фостэр Далес сцвярджаў, што папярэдня адміністрацыя займалася «супакойваннем камунізма» і заклікаў дамагацца «вызвалення» народаў Усходняй Еўропы і Прыбалтыкі. У якасці ваеннай дактрыны прапаноўвалася дактрына «масіраванага пакарання», якая прадугледжвае акцэнт на ядзерную зброю, пагроза прымянення якога павінна была спыніць любыя намеры сусветнага камунізма. ЗША адчувалі сябе ў адноснай бяспецы, з прычыны недахопу ў СССР сродкаў, каб нанесці зваротны ўдар па Злучаных Штатах. Міжкантынентальны бамбардзіроўшчык Ту-95 пачаў паступаць у савецкія часткі дальняй авіяцыі толькі ў 1956 г. Пастаянна нарошчвалася ваенная прысутнасць па межах СССР. У Вялікабрытаніі, іншых краінах Заходняй Еўропы базіраваліся бамбардзіроўшчыкі з ядзернай зброяй на борце. У 1958 г. ядзерныя ракеты сярэдняй далёкасці «Тор» былі размешчаны ў Вялікабрытаніі. У 1959 г. была спушчана на ваду першая

атамная падводная лодка «Джордж Вашингтон» з ядзернымі ракетамі «Паларыс». Пачынаючы з 1956 г. да 1 мая 1960 г. самалёты У-2 ажыццявілі 30 разведвальных палёту над усёй тэрыторыяй СССР.

Выконваючы ролю сусветнага жандара, ЗША праводзілі палітыку актыўнага ўмяшальніцтва ў справы іншых краін. У 1953 г. пад кіраўніцтвам унука прэзідэнта Тэадора Рузвельта, Кермета Рузвельта быў звергнуты ўрад М. Масадыка ў Іране і прыведзены да ўлады шах М. Рэза Пехлеві. У Лацінскай Амерыцы была працягнута палітыка падтрымкі рэакцыйных рэжымаў. У 1954 г. быў звергнуты законны ўрад Х. Арбэнса ў Гватэмале. Пасля паражэння Францыі ў В'етнаме і падпісання ў 1954 г. Жэнеўскіх пагадненняў ЗША ўзялі на сябе абарону Паўднёвага В'етнама, стварылі ваенна-палітычны блок СЕАТА. Прынятая Кангрэсам у 1955 г. Фармозская рэзалюцыя дазваляла прэзідэнту выкарыстоўваць па сваім меркаванні узброеныя сілы для абароны Тайваня.

У той жа час падыходы прэзідэнта Эйзенхаўэра да міжнародных спраў адрозніваліся прагматызмам і цвярозым разлікам. Вайна ў Карэі была спынена. У прыватных размовах генерал казаў, што ён не верыць у жаданне СССР пачаць вайну. Д. Эйзенхаўэр не пайшоў далей славесных асуджэнняў уводу савецкіх войск у Венгрыю ў 1956 г. ЗША не падтрымалі Францыю і Вялікабрытанію падчас Суэцкага крызісу. Прэзідэнт адкрыта выступіў з заявай пра пагрозу некантралюемага павелічэння ваенных выдаткаў, указаў на небяспекі росту ВПК. Канец праўлення Эйзенхаўэра быў адзначаны аднаўленнем кантактаў з СССР. Прэзідэнт прапаноўваў адкрыць неба дзвюх краін для кантролю за ваеннымі падрыхтоўкамі адзін аднаго і адправіць па 15 тыс. савецкіх і амерыканскіх студэнтаў для навучання ў ВНУ дзвюх краін. У 1959 г. у Маскве на ВДНГ прайшла першая амерыканская выстава. Тэндэнцыя да ізаляцыі адносін не мела працягу. 1 мая 1960 г. у раёне Свядлоўска быў збіты самалёт-выведнік У-2. Візіт Эйзенхаўэра ў Маскву не адбыўся.

Прынятая ў 1947 г. напраўка да Канстытуцыі ЗША заканадаўча абмежавала знаходжанне на пасадзе прэзідэнта двума тэрмінамі. Кандыдатам ад Рэспубліканскай партыі на выбарах 1960 г. стаў віцэ-прэзідэнт краіны Р. Ніксан, які меў магчымасць выкарыстоўваць у сваіх інтарэсах станоўчыя з пункту гледжання амерыканцаў вынікі 1950-х гг. Аднак насуперак чаканням пераможцам прэзідэнцкай гонкі з рэкордна малым адрывам у 0,1% галасоў стаў 34-гадовы сенатар ад штата Масачусэтс Дж. Ф. Кенэдзі. За спіной Кенэдзі стаяў яго бацька мільянер Джозэф Кенэдзі. Папулярнасці кандыдата спрыяла яго баявое мінулае капітана тарпеднага катэра падчас Другой сусветнай вайны. Актыўная выбарчая кампанія змяшчала абвінавачванні рэспубліканцаў у недастатковай актыўнасці, ў страце ініцыятывы ў міжнародных справах і падзенні аўтарытэту ЗША, ў адставанні ад СССР у галіне адукацыі і падрыхтоўкі кадраў, і, што не адпавядала рэчаіснасці, адставанні па ліку гатовых да ўжывання ядзерных ракет. Неэфектыўную «дактрыну вызвалення» прапаноўвалася замяніць «гібкім рэагаваннем». Вырашальным момантам кампаніі сталі першыя ў гісторыі

тэледабаты, якія выйграў малады, харызматычны, упэўнены ў сабе кандыдат ад Дэмакратычнай партыі. Кенэдзі прапаноўваў працягнуць Амерыканскую рэвалюцыю і распаўсюдзіць яе на ўвесь свет, звяртаўся з заклікам да маладога пакалення амерыканцаў: «Не пытай, што краіна можа зрабіць для цябе, спытай, што ты можаш зрабіць для краіны».

У рамках унутраных пераўтварэнняў, у рэалізацыі праграмы «новых рубяжоў», атрымалася няшмат чаго дабіцца – была нязначна павышана мінімальная зароботная плата. Прэзідэнт сутыкнуўся з супраціўленнем Кангрэса, дзе склаўся саюз рэспубліканцаў і кансерватыўна настроеных дэмакратаў. Дамагчыся асігнаванняў на сацыяльныя праекты, правесці законы аб грамадзянскіх правах не ўдавалася. Адміністрацыя актыўна ўмешвалася ў працоўныя адносіны, распачала спробы рэгулявання цэн і заробкаў, што прывяло да канфлікту з карпарацыямі сталеліцейнай прамысловасці, пагоршыла адносіны з часткай буйнога бізнесу, яшчэ больш звузіла поле для манеўру ўнутры краіны. Эканоміка працягвала развівацца. Сярэднегадавыя тэмпы росту склалі 5,6%, што было вышэй абяцанага. Але надзея на тое, што «прыліў, – як казаў прэзідэнт, – ўздымае і вялікія караблі, і маленькія лодкі», не апраўдалася – праблемы беднасці вырашаны не былі. У адказ на савецкія поспехі ў космасе прэзідэнт абвясціў аб пачатку праграмы актыўнага асваення космасу і паабяцаў, што першым чалавекам на Месяцы будзе амерыканец. У 1962 г. палёт у космас здзейсніў першы амерыканскі астранаўт Дж. Глен.

Да сваіх заслуг прэзідэнт адносіў умацаванне ўзброеных сіл. Выдаткі на абарону выраслі на 20%. Голькасць закупленых дзяржавай ядзерных падводных лодак павялічылася з 24 да 41, удвая выраслі запасы ядзерных боепрыпасаў. Былі павялічаны асігнаванні і на звычайныя ўзбраенні.

Асноўную ўвагу прэзідэнт надаваў знешняй палітыцы і, перш за ўсё, краінам трэцяга свету, якія ён назваў «вялікім полем бітвы ў абарону і распаўсюджванне свабоды». Дэкларавалася адзінства ідэй і зместу Амерыканскай рэвалюцыі і нацыянальна-вызваленчага руху. Змянілася палітыка ў Паўднёвай Амерыцы. Імкнучыся абмежаваць уплыў кубінскай рэвалюцыі 1959 г., адміністрацыя пераходзіць ад падтрымкі рэакцыйных рэжымаў да спробаў іх лібералізацыі і мадэрнізацыі, прадастаўленню эканамічнай дапамогі з мэтай стабілізацыі іх эканамічнага становішча. З гэтай мэтай рэалізоўвалася ініцыятыва «Саюз для прагрэсу» з аб'ёмам фінансавання ў 2 млрд. дол. штогод.

У красавіку 1961 г. па распрацаваным ЦРУ пры ранейшай адміністрацыі плане паўтаратысячны дэсант кубінцаў-контррэвалюцыянераў высадзіўся ў Заліве Свінней на Кубе. Спроба звяржэння Ф. Кастра скончылася правалам. Гэта сапсавала адносіны прэзідэнта з ЦРУ. Палонных контррэвалюцыянераў выкупілі за 52 млн. дол. Брат прэзідэнта, генеральны пракурор ЗША Роберт Кенэдзі ўзначаліў аперацыю «Мангуст», мэтай якой было новае ўварванне на Кубу восенню 1963 г. У адказ на нацыяналізацыю ўласнасці амерыканскіх кампаній ЗША ажыццявілі эканамічную блакаду Кубы, у 1962 г. краіна была выключана з Арганізацыі амерыканскіх дзяржаў.

Эканамічную і ваенную дапамогу Кубе забяспечыў СССР. Імкнучыся прадухіліць амерыканскае ўварванне, змяніць дысбаланс у суадносінах ядзерных узбраенняў (300 гатовых да ўжывання носьбітаў ядзернай зброі ў СССР супраць 5000 у ЗША) СССР таемна размясціў на Кубе 40 ядзерных ракет сярэдняга радыусу СС-4. На Кубу былі перакінуты 20 тыс. савецкіх вайскоўцаў, 150 самалётаў, 350 танкаў. Вынікам стаў самы небяспечны крызіс пасляваеннай гісторыі. Свет апынуўся на грані ядзернай катастрофы. У выніку перамоваў, абмену пасланьнямі паміж Кенэдзі і Хрушчовым, кантактаў спецслужбаў савецкія ракеты былі вывезены ў абмен на гарантыі бяспекі Кубы і вывад амерыканскіх ракет «Юпіцер» з Турцыі. У чэрвені 1963 г. прэзідэнт выступіў у Амерыканскім універсітэце з прамовай, у якой упершыню амерыканскім бокам прапанавалася палітыка, заснаваная на прынцыпах мірнага суіснавання. Была ўсталявана прамая лінія сувязі Вашынгтон – Масква. У жніўні 1963 г. СССР, ЗША, Вялікабрытанія падпісалі Маскоўскі дагавор аб забароне ядзерных выпрабаванняў у паветры, космасе і пад вадой. Рыхтаваліся іншыя пагадненні.

Планам Кенэдзі не наканавана было спраўдзіцца. Прэзідэнтам былі незадаволены кубінскія контррэвалюцыянеры, ваенныя і ЦРУ, якія лічылі вынікі Кубінскага крызісу паражэннем, амерыканскія мафіёзі, супраць якіх актыўна змагаўся генеральны пракурор Р. Кенэдзі. Сапернікамі прэзідэнта былі нязгодныя з дзяржаўным рэгуляваннем прадстаўнікі буйнога капіталу, рэакцыйныя дзеячы Рэспубліканскай і Дэмакратычнай партыі, якія лічылі Кенэдзі занадта незалежным і ліберальным унутры краіны і слабым у адстойванні амерыканскіх інтарэсаў за мяжой. Грамадская думка становіцца расцэньвала вынікі першага тэрміну праўлення Кенэдзі, што рабіла яго абранне цалкам верагодным. 22 лістапада 1963 г. ў пачатку новай выбарчай кампаніі ў г. Далас штат Тэхас Кенэдзі быў застрэлены падчас праезду прэзідэнцкага кар'ежу па горадзе. Прэзідэнтам краіны стаў віцэ-прэзідэнт, прадстаўнік кансерватыўнага Поўдня Л. Джонсан. Злачынства застаецца нераследаваным па сённяшні дзень. Афіцыйная версія пра забойцу-адначочку Лі Харві Освальда мнагакратна абвяргалася экспертамі. Значная частка дакументаў па справе аб забойстве застаюцца засакрэчанымі. Прыход да ўлады Л. Джонсана, чалавека сістэмы быў з палёгкай успрыняты кансерватыўнай Амерыкай. Яго прэзідэнцтву папярэднічалі 25 гадоў кар'еры ў якасці члена Палаты прадстаўнікоў, сенатара і лідара парламенцкай большасці. На выбарах 1964 г. Джонсан атрымаў лёгкую перамогу над крайне правым кандыдатам-рэспубліканцам Б. Голдуотерам, які называў Эйзенхаўэра «свядомым і адданым агентам камуністычнай змовы», прапанавуў выйсці з ААН, неадкладна атакаваць Кубу, адмовіцца ад дзяржаўнага рэгулявання эканомікі.

Да канца 1960-х гг. эканоміка краіны ўпэўнена расла на 7–9% штогод, хутка развіваліся новыя галіны прамысловасці – радыёэлектроніка, хімія, новае машынабудаванне, авіякасмічнай прамысловасць. У адказ растушчы попыт прамысловасць вырабляла збытак тавараў масавага спажывання. Але ў краіне па-ранейшаму налічвалася 36 млн. чалавек, якія мелі даходы ніжэй

усталяванай урадам рысы беднасці. Абапіраючыся на большасць у абедзвюх палатах Кангрэса, прэзідэнт узяўся за рэалізацыю найбольш маштабнай пасля «новага курсу» Ф. Рузвельта праграмы сацыяльных пераўтварэнняў – праграмы «Вялікага грамадства».

Праграма «Вялікага грамадства» ставіла сваёй мэтай ліквідацыю беднасці да 1976 г., да 200-годдзя ўтварэння ЗША. У рамках кейнсiянскай парадыгмы масавая беднасць разглядалася як тормаз для развіцця «эканомікі попыту». Найбольш значнымі мерапрыемствамі сталі шырокамаштабнае фінансаванне адукацыйных праграм і перападрыхтоўкі кадраў на мясцовым і федэральным узроўні, стварэнне захоўваючых сваё значэнне і сэнна сістэмы медыцынскага абслугоўвання пенсіянераў «Медыкер», прыняцце праграмы мінімальнай медыцынскай дапамогі для бедных «Медікэйд», праграмы талонаў на харчаванне для амерыканцаў з нізкімі даходамі. У пачатку рэалізацыі амбіцыйную праграму падтрымлівалі 76% амерыканцаў. Аднак ужо ў 1966 г. становішча змянілася. Звязаны з высокімі дзяржаўнымі выдаткамі і павелічэннем асігнаванняў на вайну ў В'етнаме рост інфляцыі і захліснуўшыя краіну расавыя хваляванні выклікалі незадаволенасць сярэдняга класа, белых амерыканцаў. На прамежкавых выбарах дэмакраты страцілі 47 месцаў у Палаце прадстаўнікоў, 3 сенатараў і 8 губернатараў. Колькасць бедных у краіне скарацілася на 10 млн. чалавек, але дабіцца ліквідацыі беднасці не атрымалася ні прэзідэнту Джонсану, ні яго пераемнікам.

У знешняй палітыцы Л. Джонсан адмовіўся ад пазітыўнай спадчыны Дж. Кенэдзі. У Лацінскай Амерыцы ЗША вярнуліся да палітыкі падтрымкі рэакцыйных рэжымаў. У 1964 г. амерыканскія ваенныя расстралялі мірную дэманстрацыю ў Панаме і дапамаглі правесці ваенны пераварот у Бразіліі. У 1965 г. 42 тыс. марскіх пяхотцаў уварваліся ў Дамініканскую рэспубліку і зверглі законнага прэзідэнта Х. Боша. Палітыка, якая атрымала назву «дактрына Джонсана» пашырыла права ЗША на ўмяшанне ў справы любой лацінаамерыканскай краіны. ЗША падтрымлівалі Партугалію ў барацьбе за захаванне калоній, цесна супрацоўнічалі з рэжымам апартэіду ў ПАР. Пашырылася важная прысутнасць амерыканцаў у Еўропе. З нарастаючым тэмпам была працягнута гонка ўзбраенняў і будаўніцтва ваенных баз па ўсім свеце. Новым элементам у адносінах з краінамі Усходняй Еўропы стала пашырэнне кантактаў у эканоміцы і культуры, «палітыка навядзення мастоў», якая мела відавочную мэту расколу сацыялістычнага лагера. Развіццё адносін з Савецкім Саюзам абмежавалася ўсталяваннем паветраных зносін, стварэннем консульстваў, пагадненнем аб мірным выкарыстанні космасу і Месяца, быў узгоднены дагавор аб нераспаўсюджванні ядзернай зброі. СССР і ЗША ў ААН падтрымалі рэзалюцыю з патрабаваннем вываду войск Ізраіля з акупаваных ім у выніку вайны 1967 г. арабскіх тэрыторый. Пасля падзей 1968 г. у Чэхаславакіі колькі-небудзь прадуктыўны дыялог адсутнічаў.

Цэнтральнае месца ў знешняй палітыцы заняла праблема В'етнама. На момант прыходу Джонсана да ўлады ў В'етнаме было 16 тыс. амерыканскіх ваенных, да таго часу, калі ён пакінуў свой пост, там знаходзілася

паўмільённая армія. Джонсан прытрымліваўся тэорыі «даміно» і лічыў, што калі ўпадзе Паўднёвы В'етнам, то камунізм распаўсюдзіцца на ўсю Паўднёва-Усходнюю Азію. Прысутнічаў і асабісты матыў. «Калі я саступлю, наступным прэзідэнтам будзе Роберт Кенэдзі», – казаў прэзідэнт. Да вайны імкнуліся ваенныя, у ёй быў зацікаўлены ВПК. Падставай да вайны стала ілжывая інфармацыя аб нападзе паўночна-в'етнамскіх тарпедных катэраў на амерыканскі эсмінец у Танкінскім заліве. Прынятая Кангрэсам у жніўні 1964 г. Танкінская рэзалюцыя дала прэзідэнту права ўжываць сілу для абароны амерыканскіх ваенных па сваім меркаванні.

Войскі Паўднёвага В'етнама і ЗША вялі вайну супраць В'етконга (в'етнамскіх партызан), амерыканская авіяцыя ажыццяўляла масіраваныя бамбардзіроўкі Паўночнага В'етнама з мэтай прымусіць яго адмовіцца ад падтрымкі партызан. Паўночны В'етнам актыўна падтрымліваў Савецкі Саюз і Кітай. Савецкія ракетныя комплексы С-75 і самалёты паспяхова супрацьстаялі амерыканскай авіяцыі, якая несла цяжкія страты. Барацьбу партызан падтрымлівала мірнае насельніцтва. На баку в'етнамцаў быў шматгадовай вопыт нацыянальна-вызваленчай вайны.

Нягледзячы на тэхналагічныя перавагі, выкарыстанне ўсіх, у тым ліку варварскіх, сродкаў і метадаў вядзення вайны (напалм, касетныя бомбы, хімічная зброя для знішчэння расліннасці, мінаванне водных акваторый Паўночнага В'етнама, тэрор у дачыненні да мірнага насельніцтва) амерыканская армія не змагла дасягнуць перамогі. Не прайграўшы ні адной буйной бітвы, яна цяпяла паражэнне. Сярэдні ўзрост прызваных у дзеючую армію амерыканскіх салдат склаў 23 гады. У в'етнамскіх джунглях ім даводзілася сутыкацца з больш вопытным, непатрабавальным і высока матываваным сапернікам. Маральны дух арміі быў нізкі. 20% вайскоўцаў пастаянна спажывалі наркатыкі. Салдаты служылі адзін год, афіцэры, для якіх вайна была шанцам прасунуцца па службе, прыязджалі на паўгода. На працягу аднаго 1965 г. было зарэгістравана 209 выпадкаў прымянення гранат супраць уласных афіцэраў. Мела месца практыка продажу зброі саперніку. Керадам у грамадскай думцы ў дачыненні да вайны адбыўся ў 1968 г. Набытам галаснасці стала знішчэнне ўзводам амерыканскіх салдат 500 жанчын, дзяцей, старых жыхароў в'етнамскай вёскі Сонгмі. Вясной гэтага ж года партызаны пачалі наступленне «Тэт» (вясна). Адначасова былі атакаваны цэнтры ўсіх 44 правінцый Паўднёвага В'етнама. На час в'етнамцы захапілі будынак пасольства ЗША ў Сайгоне. Тэлевізійныя рэпартажы аб падзеях убачылі мільёны амерыканцаў. 15 кастрычніка 1968 г. ў Вашынгтоне прайшла дэманстрацыя, у якой прынялі ўдзел 250 тыс. чалавек. Палітыку ЗША асуджалі ва ўсім свеце. Рост ваенных выдаткаў адмоўна адбіваўся на эканоміцы. Аўтарытэт прэзідэнта падаў, ён абвясціў аб тым, што не будзе выстаўляць сваю кандыдатуру на наступны тэрмін. Бамбардзіроўкі ДРВ былі часова спынены, у маі 1968 г. у Парыжы пачаліся мірныя перамовы.

1960-я гг. былі адзначаны бурнымі падзеямі ў грамадскім жыцці. Набіраў абароты рух за грамадзянскія правы, развівалася студэнцкі і антываенны рух, на фоне знешніх і ўнутраных катаклізмаў абвастрыўся канфлікт

пакаленняў. Моладзь спавядала свабоду нораваў, нонканфармізм, пошук альтэрнатывы традыцыйным каштоўнасцям і ладу жыцця.

З сярэдзіны 1960-х гг. краіну ахапілі масавыя бунты афра-амерыканцаў. Ёздому руху спрыялі поспехі нацыянальна-вызваленчага руху ў афрыканскіх краінах. Але асноўнымі прычынамі стихійных выступленняў былі бязвыхаднае сацыяльна-эканамічнае становішча і паўсюдна захоўваўшыся расізм. Да адной трэці афра-амерыканцаў былі беспрацоўнымі, беднасць зачыняла шлях да адукацыі і культуры, спараджала алкагалізм, злачыннасць, наркаманію, безбацькоўства, прастытуцыю. Асноўную частку арганізаванага руху за грамадзянскія правы – Нацыянальнай гарадской лігі, Нацыянальнай асацыяцыі садзейнічання прагрэсу каляроваму насельніцтву, Кангрэса расавай роўнасці складалі афра-амерыканцы, якія выкарыстоўвалі негвалтоўныя формы пратэсту – дэманстрацыі, маршы, байкоты, агітацыйныя паезды па краіне. Агульнапрызнаным лідэрам гэтага кірунку быў яркі прамоўца, святар, доктар філасофіі і нобелеўскі лаўрэат Марцін Лютар Кінг. Радыкальныя арганізацыі «Нацыя ісламу», «Чорныя пантэры» і лідэры Малелм Ікс, Аліджа Мухамед, Хьюі Ньютан аб'ядноўвалі афра-амерыканцаў, не верыўшых у выключна мірны шлях інтэграцыі ў існуючую сістэму, спавядалі афрыканскі нацыяналізм і патрабавалі пад лозунгам «Улада чорным» самакіравання чорных суполак.

Па ініцыятыве Л. Джонсана ў 1964–1966 гг. былі прыняты законы, забараняўшыя дыскрымінацыю на выбарах, у грамадскіх месцах, пры найме на працу, куплі, будаўніцтве або арэндзе жылля. Рэалізацыя законаў патрабавала часу, сустракала лютае супраціўленне расістаў і не вырашала галоўнай праблемы – праблемы беднасці. 4 красавіка 1968 года ад кулі наёмнага забойцы загінуў М.Л. Кінг, хваляванні абураных афра-амерыканцаў ахапілі 153 горада. У сутыкненнях з паліцыяй і нацыянальнымі гвардзейцамі былі паранены 3500, забіты 43 чалавекі. Сталіца краіны апынулася ахінутай дымам, былі зачынены навучальныя і дзяржаўныя ўстановы, белае насельніцтва пакідала цэнтральную частку горада, для падаўлення беспарадкаў у горад былі ўведзены рэгулярныя войскі. Зваротным бокам стихійнага суправаджаўшыхся пагромамі і пажарамі выступаў стаў так званы «белы бумеранг» – незадаволенасць белага сярэдняга класа, патрабаванне навядзення парадку і нежаданне падтрымліваць новыя патрабаванні афра-амерыканцаў.

Масавы характар набыў студэнцкі і антываенны рух. Пашырэнне сістэмы вышэйшай адукацыі, дэмакратызацыя складу выкладчыкаў і студэнтаў прывялі да таго, што новае, вырасшае ва ўмовах матэрыяльнага дабрабыту пакаленне хацела большага, чым іх бацькі. Яны выступалі супраць канфармізму і бяздумнага спажывальніцтва, востра ўспрымалі сацыяльную несправядлівасць. Стымулам актывізацыі студэнтаў была патэнцыйная пагроза быць пасланым ваяваць у В'етнам. Большасць студэнтаў прымалі непасрэдны ўдзел у акцыях пратэсту, дэманстрацыях, пікетах, публічных семінарах і дыскусіях. Дзве трэці студэнтаў падтрымлівалі патрабаванне

дэмакратызацыі сістэмы вышэйшай адукацыі, дзейнасць асноўны студэнцкай арганізацыі «Студэнты за дэмакратычнае грамадства». Уваходзячы ў гэтую арганізацыю так званыя «новыя левыя», іх лідэр Том Хэйдэн лічылі сябе галоўнай рэвалюцыйнай сілай сучаснасці і прапаноўвалі планы стварэння самакіравальных на аснове «дэмакратыі ўдзелу» камун. Пазітыўным вынікам актыўнасці студэнтаў стала пашырэнне зместу і праблематыкі выкладаўшыхся курсаў і ўвядзенне элементаў самакіравання ў сістэме адукацыі.

Да заслуг «новых левых» варта аднесці пастаноўку праблемы аб экалагічных наступствах нястрымнага эканамічнага росту. Палітычная актыўнасць адных спалучалася з актыўным пошукам альтэрнатыўных варыянтаў паводзін і каштоўнасцяў іншых. Дазвол ў 1962 г. продажы супрацьзачаткавых таблеток правакавалі вялікую свабоду нораваў, пачыналася сэксуальная рэвалюцыя. Прыметамі часу сталі калоніі хіпі ў гарадах на ўсходнім і заходнім узбярэжжы краіны, дэвізам якіх сталі словы «Займайся любоўю, а не вайной». У жніўні 1969 г. у мястэчку Вудсток штат Нью-Ёрк прайшоў першы музычны фэст, у якім, акрамя папулярных выканаўцаў року Дж. Хендрыкса, Дж. Джаплін, К. Сантаны і інш., прынялі ўдзел 400 тыс. жывых ў палатках і праводзіўшых па сваім меркаванні час маладых амерыканцаў.

### Крызіс 1970-я

У 1970-я гг. ЗША ўступілі ў зацяжкую паласу крызісных з'яў, якія былі звязаны з вайной у В'етнаме, крызісам «грамадства ўсеагульнага дабрабыту» і цяжкасцямі, звязанымі з завяршэннем працэсу пераходу ад індустрыяльнай да постіндустрыяльнай эканомікі. У гэтыя гады замарудзіліся тэмпы эканамічнага росту, страціла ўстойлівасць валютна-фінансавая сістэма. Пастаяннымі з'явамі становяцца інфляцыя, зніжэнне прыбытковасці вытворчасці і павольны рост прадукцыйнасці працы. Пагоршыліся пазіцыі краіны ў эканамічных адносінах з іншымі краінамі. Вынікам актыўнай экспансіі тавараў наамацнеўшых канкурэнтаў на амерыканскі рынак стаў пастаянны дэфіцыт знешняга гандлю. У 1970 г. ФРГ, а ў 1975 г. Японія пераўзышлі ЗША па ўзроўні экспарту прамысловых вырабаў. У 1973–1975 гг. маў месца найбольш магутны з часу 1929–1932 гг. эканамічны крызіс. У сувязі з рэзкім павелічэннем цэн на нафту ў 1974 і 1975 гг. паменшыўся ВВП, інфляцыя перавысіла 10%. Абанкруціліся 20 тыс. кампаній.

Эканамічная палітыка трох адміністрацый Р. Ніксана, Дж. Форда і Дж. Картэра насіла супярэчлівы характар, спалучала ў сабе рознакіраваныя дзеянні, якія не прывялі да вырашэння задач ліквідацыі інфляцыі, аднаўлення ранейшых тэмпаў росту прадукцыйнасці працы і прыбытковасці капіталаўкладанняў.

На прэзідэнцкіх выбарах 1968 і 1972 г. перамог кандыдат ад рэспубліканцаў Р. Ніксан. Ён абяцаў аб'яднаць амерыканцаў, навесці парадак унутры краіны і аднавіць аўтарытэт ЗША на міжнароднай арэне. Ніксан прама апеляваў да кансерватыўных каштоўнасцяў, «маўклівай большасці» амерыканцаў, да

сярэдняга класа. Значная частка амерыканцаў сапраўды не адчувала сябе ў бяспецы і была гатова абараняць свае каштоўнасці і лад жыцця. Дэмакраты захоўвалі большасць у абедзвюх палатах Кангрэса, ўнутрыпалітычны курс адміністрацый Р. Ніксана цалкам адпавядаў трывала ўсталяваным ў грамадстве прадстаўленням аб неабходнасці актыўнай сацыяльнай палітыкі дзяржавы. У сацыяльную дактрыну рэспубліканцаў былі ўнесены новыя элементы: прызнанне неабходнасці стварэння федэральнай сістэмы медыцынскага абслугоўвання, праграма «інвестыцый у чалавечы капітал». Прэзідэнт Ніксан выступіў з прапановай прагрэсіўнай падатковай рэформы і рэформы сацыяльнага забеспячэння амерыканцаў, якія жылі ніжэй рысы беднаты.

Атрымаўшы падтрымку выбаршчыкаў, лічачы сябе прадстаўніком «новай большасці», Ніксан імкнуўся разбіць дамінаваўшую ў палітыцы ліберальную эліту Паўночнага Усходу краіны. Ён распачаў спробу сканцэнтраваць уладу ў сваіх руках, стварыць «імперскае прэзідэнцтва», увёў фактычную цензуру ў СМІ, ігнараваў не толькі дэмакратычны Кангрэс, але і ўласную партыю. Рашэнні па знешнепалітычных пытаннях прымаў ён і ўзначальваўшы вузкаяе кола дарадцаў Г. Кісінджэр. Над выглядам барацьбы з крызісам скарачалася фінансаванне артыкулаў бюджэту, у тым ліку сацыяльных праграм і адукацыі. У выніку да 1973 г. супраць прэзідэнта склалася магутная кааліцыя тых, чыя інтарэсы былі закранутыя, а таксама тых, каго сур'ёзна турбаваў лёс амерыканскай дэмакратыі. Падставай для нападу на прэзідэнта стаў эпізод грамадзянскага падчас выбарчай кампаніі 1972 г. у штаб-кватэру Дэмакратычнай партыі ў адміністрацыйным будынку Уотэргейт у Вашынгтоне 5 чалавек, якія мелі шпіёнскае абсталяванне. Дзякуючы крыжам інфармацыі ўнутры адміністрацыі і журналістам удалося атрымаць доказы ціску прэзідэнта на следства. У працэсе расследавання выявілася іх сувязь з прэзідэнцкай адміністрацыяй, спробы подкупу сведкаў, наяўнасць неканстытуцыйнага фарміравання «вадаправодчыкаў», закліканага не дапусціць уцечкі інфармацыі аб дзейнасці прэзідэнта. У Кангрэс паступіла больш за 150 тыс. зваротаў з патрабаваннем пачаць працэдуру адхілення прэзідэнта ад улады. Пад пагрозай немінучага імпічменту 9 жніўня 1973 г. Р. Ніксан абвясціў аб сваёй адстаўцы. За 9 месяцаў да гэтага свой пост пакінуў абвінавачаны ў карупцыі віцэ-прэзідэнт С. Агню. Прэзідэнтам краіны стаў прызначаны на яго месца Дж. Форд. Упершыню краіна атрымала прэзідэнта, якога ніхто не выбіраў.

У першыя гады знаходжання ў Белым доме галоўным пытаннем у знешняй палітыцы для Р. Ніксана заставаўся В'етнам. Ён абяцаў выбаршчыкам дамагчыся ганаровага заканчэння вайны. З мэтай дамагчыся саступак на перамовах у Парыжы ўжываліся «накаўтуючыя ўдары» – найбольш магутныя з пачатку вайны авіяцыйныя налёты на ДРВ, у якіх прымала ўдзел да 60% стратэгічнай авіяцыі ЗША. Панёшы цяжкія страты, амерыканцы спынілі бамбардзіроўкі.

Была зроблена спроба правесці «в'етнамізацыю» вайны – стварыць мільённую баяздольную армію Паўднёвага В'етнама. Паралельна

праводзілася шырокамаштабная спецаперацыя «Фенікс» па знішчэнні каманднага актыву партызан. Шляхам пашырэння зоны ваенных дзеянняў на Камбоджу і Лаос меркавалася знішчыць створаныя там базы і шляхі забеспячэння, перарэзаць прахадзіўшую па Лаосе «Сцежку Хо Шы Міна». Пастаўленыя мэты дасягнуты не былі.

Нягледзячы на магутную падтрымку амерыканцаў, паўднёва-в'етнамскія войскі цяпер перажылі паражэнне. Уварвання ў 1969 і 1970 гг. у Лаос і Камбоджу выклікалі найбольш магутныя з пачатку вайны антываенныя дэманстрацыі. У 1970 г. супраць дэманстрантаў 24 разы ўжываліся войскі. У горадзе Кент нацыянальная гвардыя ўпершыню ў гісторыі краіны страляла ў студэнтаў, 4 былі забітыя, 10 параненыя. Пасля адмовы Кангрэса фінансаваць аперацыі ў Камбоджы і Лаосе яны былі спыненыя.

З 1973 г. пачаўся паступовы вывад амерыканскіх войск. У 1975 г. войскі ДРВ увайшлі ў Сайгон. Самая працяглая **на той час** ў гісторыі ЗША вайна скончылася цяжкім паражэннем. Выдаткі на вайну перавысілі 170 млрд. дол. Страты арміі ЗША склалі больш за 58 тыс. чалавек забітымі і 303 тыс. параненымі, не менш за 20 тыс. амерыканскіх ветаў пасля скончылі жыццё самагабствам. Загінула 250 тыс. вайскоўцаў войска Паўднёвага В'етнама. Страты партызан і арміі Паўночнага В'етнама перавысілі 1 млн. 100 тыс. чалавек. За час вайны загінула каля 2 млн. мірных жыхароў. Па выніках вайны з 1973 г. у ЗША адмовіліся ад прызыву і прыступілі да стварэння прафесійнай кантрактнай арміі. Колькасць ваеннаслужачых скарачалася з 3 млн. 548 тыс. да 2 млн. 100 тыс. чалавек. Павышаная ўвага надавалася ВМФ, марскім пехацінцам, мабільным падраздзяленням хуткага разгортвання.

Абвастранне палітычнай сітуацыі ўнутры краіны, з'яўленне новых, рэальных цэнтраў сілы ў сусветнай палітыцы, якія не былі зацікаўлены ў захаванні ранейшага становішча, складушыся ваенна-стратэгічны парытэт з СССР, прывялі да зрухаў у знешняй палітыцы. У Лацінскай Амерыцы абвясчалася палітыка «роўнага партнёрства» – палітыка павагі інтарэсаў адзін аднаго і ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва. На справе гаворка ішла аб працягу ранейшай палітыкі дамінавання ў новых умовах. У 1971 г. ЗША дапамаглі ажыццявіць ваенны пераварот у Балівіі. У 1973 г. пры актыўным удзеле амерыканцаў быў звергнуты прэзідэнт Чылі С. Альендэ, крываваю дыктатуру ўзначаліў карыстаўшыся падтрымкай ЗША А. Піначэт.

Найбольш значнымі дасягненнямі знешняй палітыкі Р. Ніксана сталі ўсталяванне адносін з Кітаем і пераход да палітыкі разрадкі ў адносінах з Савецкім Саюзам. Новы курс у адносінах да Кітаю меркаваў яго падтрымку ў якасці процівагі Савецкаму Саюзу. ЗША пагадзіліся на тое, што КНР, а не Тайвань павінна прадстаўляць Кітай ў ААН. КНР стала членам Савета Бяспекі ААН. Новы курс у дачыненні да СССР меў мэтай абмежаваць з прычыны хуткага росту ваеннай моцы СССР гонку ўзбраенняў, дамагчыся шляхам перамоў балансу сіл у трэціх краінах. У 1972–1973 гг. былі падпісаны дамовы аб абмежаванні супрацьракетнай абароны (ПРА), аб абмежаванні стратэгічных узбраенняў (ОСВ-1), аб абмежаванні

выпрабаванняў ядзернай зброі, пагадненне аб пастаўцы амерыканскага збожжа ў СССР.

Асабліваю важнасць мела дамова па ПРА, таму што абмежаванне абароны гарантвала магчымасць зваротнага ядзернага ўдару з непрымальнымі для абодвух бакоў наступствамі. ОСВ-1 абмяжоўваў колькасць балістычных ракет і пускавых устаноў абодвух бакоў на момант падпісання дамовы. Эксперты дзвюх краін прыступілі да пастаянных перамоваў пра ядзерную зброю і скарачэнне звычайных узбраенняў у Еўропе. Было вырашана правесці ў 1975 г. Нараду аб бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе (АБСЕ).

Стаўшы гаспадаром Белага дома, Дж. Форд скарыстаўся правам прэзідэнта і памілаваў Р. Ніксана, што выклікала абурэнне большасці амерыканцаў. У грамадскай свядомасці адбываліся складаныя працэсы. Уотэрсйт спарадзіў крытычны погляд на рэчы. Сродкі інфармацыі, гадамі хваліўшыя усё амерыканскае, загаварылі аб парушэнні правоў чалавека ЦРУ і ФБР. Спецыяльная камісія на чале з віцэ-прэзідэнтам Н. Ракфелерам выявіла незаконна сабраныя спецслужбамі звесткі аб 500 тыс. амерыканцаў, 250 тыс. незаконна ўскрытых лістоў і сведчанні несанкцыянаванага сачэння за М.Л. Кінгам, іншымі змагарамі за грамадзянскія правы, лідэрамі антываеннага руху. Пад ціскам грамадскасці і Кангрэсу ў 1974 г. быў прыняты шэраг мер для аднаўлення канстытуцыйнага парадку і ўмацавання пазіцый прадстаўнічай улады. Быў створаны спецыяльны Камітэт Сената па кантролі за дзейнасцю спецслужбаў, устаноўлены тэрміны знаходжання на пасадзе дырэктараў ФБР і ЦРУ. Былі пашыраны правы Кангрэса і абмежаваны магчымасці прэзідэнта ўплываць на бюджэтны працэс. Закон аб СМІ даваў ім права патрабаваць адказ на свае запыты ад любога дзяржаўнага ведамства на працягу 10 дзён. Невыкананне пагражала чыноўнікам судовым разборам. Прэзідэнт наклаў вета на гэты закон, але яно было пераадолена 2/3 галасоў Палаты прадстаўнікоў. Мела месца жорсткае супрацьстаянне прэзідэнта і Кангрэса. Прэзідэнцкае вета выкарыстоўвалася больш за 50 разоў.

У знешняй палітыцы Форд абвясціў аб працягу палітыкі Р. Ніксана. Вынікам сустрэч на вышэйшым узроўні, рэгулярных кантактаў міністраў замежных спраў А. Грамыка і Г. Кісінджэра, пастаянных перамоваў у Вене і Жэневе аб абмежаванні звычайных і ядзерных узбраенняў сталі дамовы аб абмежаванні магутнасці падземных выбухаў, пратакол да дамовы па ПРА аб абмежаванні зоны дзеяння сістэм адным, а не двума, як раней, раёнам ў СССР. Такім раёнам ў СССР стала Масква, у ЗША – база з 12 пускавых устаноў для стратэгічных ракет «Мінітмэн» у Паўночнай Дакоце.

Сімвалам новых адносін дзвюх краін стала стыкоўка і сумесны палёт касмічных караблёў «Саюз» і «Апалон». Палітыка разрадкі сустрэла супраціў кансэрватыўных сіл. Кангрэсам была прынята папраўка «Джэксана-Вэніка», ставішшая умовай прадастаўлення «рэжыма найбольшага спрыяння» у гандлі ў залежнасць ад зняцця абмежавання на эміграцыю з Савецкага Саюза.

Палітыка разрадкі працягвалася, але сітуацыя ў свеце для правых сіл у ЗША выглядала пагрозлівай. У 1975 г. канчатковай перамогі дамогся Паўночны В'етнам. У 1974 г. адбылася дэмакратычная рэвалюцыя ў Партугаліі. Са смерцю Франка скончылася доўгая гісторыя дыктатуры ў Іспаніі. У Італіі камуністычная партыя дасягае піка свайго ўплыву. У Анголе ў падтрымку рэжыму А. Нета высадзіліся кубінскія вайскоўцы. У 1976 г. Венесуэла нацыяналізавала амерыканскія нафтавыя кампаніі. Савецкі Саюз працягваў пашыраць зону свайго ўплыву ў краінах Азіі і Афрыкі.

У адказ на новыя выклікі умацняюцца правыя настроі. У 1976 г. у якасці інтэлектуальнага цэнтра супраціву палітыцы разрадкі з'яўляецца «Камітэт па існуючай небяспецы». Форд заявіў, што выключае слова «разрадка» са свайго лексікону і апублікаваў «Ціхаакіянскую дактрыну»: ЗША аб'яўлялі, што не дапусцяць змены склаўшагася балансу сіл у Паўднёва-Усходняй Азіі. ЗША ўмацавалі супрацоўніцтва з Тайландам, Японіяй, Паўднёвай Карэяй, працягвалі развіваць адносіны з Кітаем, іншымі краінамі рэгіёну.

Крызіс даверу да ўлады захоўваўся. Дзякуючы іміджу сумленнага, не звязанага са старым істэблішментам, незалежнага палітыка прэзідэнцкія выбары 1976 г. выйграў у мінулым марскі афіцэр, фермер і губернатар Джорджыі, кандыдат ад дэмакратаў Дж. Картэр. Дэманструючы паказную набожнасць, прэзідэнт абяцаў ніколі не палманваць выбаршчыкаў, пешшу прыйшоў на сваю інаўгурацыю, называў сябе не «Джэймс», а «Джымі», папросту тэлефанаваў або прыходзіў у госці да простых амерыканцаў. Картэр заклікаў усіх жыць так, «як быццам другое Прышэсьце будзе сёння».

Унутраная палітыка Картэра, яго тактыка «сімвалічнага папулізму» характарызаваліся пастаяннымі зваротамі да грамадскасці і фатальнай няздольнасцю наладзіць дыялог з Кангрэсам. У эканамічнай палітыцы прэзідэнт спадзяваўся на ФіС і рынкавыя падыходы. Былі рэалізаваны меры па дэрэгуляванні банкаўскай сферы, дзейнасці транспартных і нафтаздабываючых кампаній. У мэтах барацьбы з інфляцыяй была замарожана заработная плата дзяржаўных служачых, прыпынены праграмы будаўніцтва бамбардзіроўшчыкаў Б-1 і авіяносаў з ядзернымі рухавікамі.

Дзеянні прэзідэнта супярэчылі ліберальнай традыцыі дэмакратаў і закраналі інтарэсы іматэрыяльных кангрэсменаў і лабістаў. У чарговы раз была павялічана мінімальная заработная плата, але дамагчыся прыняцця і правядзення буйных сацыяльных праектаў прэзідэнт-аўтсайдэр не змог. Эканамічнае становішча заставалася няўстойлівым. Падатковая нагрузка на бізнес, якая захоўвалася ў ранейшым аб'ёме, перашкаджала асваенню новых тэхналогій. Нягледзячы на цыклічны ўздым эканомікі з 1977 да сярэдзіны 1979 г., сярэднегадавыя паказчыкі росту прадукцыйнасці працы (0,2%) былі на парадак ніжэй перыяду хуткага росту ў 1940 – 1960-я гг. (3,3%). У 1979 г. інфляцыя дасягнула рэкордных 13%. Па заканчэнні 4 гадоў кіравання Картэра эканамічнае становішчы не палепшылася. Адным з нямногіх дасягненняў адміністрацыі стала прыняцце першай маштабнай праграмы абароны экалогіі з фінансаваннем у 1,6 млрд. дол. 100 млрд. акраў Аляскі былі абвешчаны дзяржаўным запаведнікам і ўзяты пад абарону дзяржавы.

Вынікам распачатай у той час працы стане вяртанне да жыцця Вялікіх азёр, рашэнне праблем забруджвання атмасферы ў гарадах, іншых экалагічных пытанняў.

Рознагалосся ў Кангрэсам па пытаннях знешняй палітыкі было значна менш. Вынікам шматгадовай «чаўночнай дыпламатыі» Г. Кісінджэра стала падпісанне ў загараднай рэзідэнцыі прэзідэнтаў ЗША ў Кэмп-Дэвідзе пагаднення аб міры паміж Ізраілем і Егіптам і звароце апошняму Сінайскіх вышынь. Непасрэдным следствам пагаднення стаў раскол раней адзінай арабскай кааліцыі, забойства егіпецкага прэзідэнта А. Садата на ваенным парадзе ў Каіры і ўзмацненне пазіцыі ЗША ў барацьбе з СССР за зоны ўплыў на Бліжнім Усходзе. Важнай падзеяй стала падпісанне і ратыфікацыя пагаднення аб перадачы Панаме ў 2000 г. знаходзіўшагася з 1903 ў валоданні ЗША Панамскага канала.

Сацыялагічныя апытанні паказвалі, што значная большасць амерыканцаў падтрымлівала палітыку разрадкі. Вынікам пяцігадовай працы стала падпісанне Дж. Картэрам і Л. Брэжневым ў чэрвені 1979 г. у Вене новага дагавора аб скарачэнні стратэгічных узбраенняў ССВ-2, які абмяжоўваў колькасць пускавых комплексаў ядзернай зброі. Прэзідэнт перадаў дагавор для яго ратыфікацыі ў Сенат. Праз 9 месяцаў ён жа прапанаваў адмовіцца ад ратыфікацыі дамовы.

На працягу кароткага перыяду часу адбыўся пераход ад разрадкі і супрацоўніцтва да жорсткай канфронтацыі. Гэтаму спрыялі розныя абставіны. Адметнай рысай рыторыкі Картэра была апеляцыя да Хельсінскіх пагадненняў 1975 г., да правоў чалавека, пастаяннае жаданне вучыць Савецкі Саюз захаванню гэтых правоў. Шырока рэкламавалася дзейнасць нешматлікага дысідэнцкага руху. Савецкае кіраўніцтва разглядала гэта як умяшальніцтва ва ўнутраняя справы краіны. Непераадольныя рознагалосці паўсталі па пытанні аб распачатым з 1978 г. масавым разгортванні ў еўрапейскай частцы СССР мабільных на базе шасцівосевых шасі МАЗ-547 ракет сярэдняга радыуса дзеяння РСД-10 Піянер. У снежні 1979 г. НАТА прыняло рашэнне аб размяшчэнні ў Еўропе 572 ракет сярэдняй далёкасці Першынг-2 і крылатых ракет Тамагаўк мабільнага базіравання.

У сувязі з уводам у канцы снежня 1979 г. савецкіх войск у Афганістан перамавы аб абмежаванні ядзерных узбраенняў былі перапынены. Сфармуляваная прэзідэнтам «дактрына Картэра» дэкларавала гатоўнасць любой цаной абараняць сваіх саюзнікаў і крыніцы нафты на Бліжнім Усходзе. Аднавілася гонка ўзбраенняў. ЗША дабіліся ад краін НАТА павелічэння ўкладу ў агульную абарону. З 1977 па 1984 гг. ваенныя выдаткі краін НАТА выраслі ў 2 разы. Былі згорнуты 11 праграм супрацоўніцтва з СССР, забаронены пастаўкі ў СССР збожжа, фасфатаў, высокатэхналагічнага абсталявання. У 1980 г. ЗША і яшчэ 60 краін не ўдзельнічалі ў летніх Алімпійскіх гульнях у Маскве, СССР і большасць саюзнаў адмовіліся ад удзелу ў зімовых Алімпійскіх гульнях у Лэйк-Плэсідзе ў ЗША.

Сур'ёзную незадаволенасць у Кангрэсе выклікалі вынікі палітыкі ў Лацінскай Амерыцы. Улетку 1979 г. у Нікарагуа быў звергнут меўшы цесныя сувязі з

ЗША дыктатар А. Самоса. Прышоўшы да ўлады Сандзінісці фронт нацыянальнага вызвалення усталяваў цесныя сувязі з Кубай і СССР. Партызанскі рух разгарнуўся ў суседнім Сальвадоры. Не спрыяла папулярнасці Картэра няўдалая спроба наладзіць адносіны з Кубай. У адказ на прапановы аб супрацоўніцтве з Кубы былі адпушчаны і перамясціліся ў ЗША 115 тыс. выпушчаных з турмаў крымінальнікаў.

Магутным ударам па прэстыжу прэзідэнта сталі падзеі ў Іране. Ісламская рэвалюцыя прывяла да страты галоўнага амерыканскага саюзніка ў рэгіёне. Адказам на прадастаўленне прытулку шаху Махамеду Рэза Пехлеві ў ЗША стаў захоп 2 лістапада 1979 г. іранскімі «вартавымі ісламскай рэвалюцыі» будынка амерыканскай амбасады. Супрацоўнікі амбасады былі ўзяты ў заложнікі. Новыя ўлады Ірана адмовіліся прыняць меры па іх вызваленні. Увесну 1980 г. ЗША разарвалі дыпламатычныя адносіны з Іранам, замарозілі іранскія актывы ў амерыканскіх банках і абвясцілі ганяльчае эмбарга, забароны на пастаўку іранскай нафты. 25 красавіка 1980 г. была зроблена спроба вызвалення заложнікаў. Аперацыя «ястрабіны кіпцюр», у якой былі задзейнічаны флот, авіяцыя і нядаўна створаны амерыканскі спецназ «Дэльта», скончылася правалам яшчэ на стадыі стварэння базы для спецаперацыі ў пустым раёне Ірана. У выніку сутыкнення з самалётам-запраўшчыкам два верталёты згарэлі, згінулі 8 вайскоўцаў. Адказнасць за правал Картэр ўзяў на сябе. Дамоўленасць аб вызваленні заложнікаў была дасягнута, але яны былі адпушчаны пасля 444 дзён зняволення адразу пасля інаўгурацыі наступнага прэзідэнта ЗША.

### **Неакансерватыўная рэвалюцыя Р. Рэйгана**

Вынікі выбарчай кампаніі 1980 г. вызначаліся незадавальняючымі вынікамі эканамічнага развіцця, няўдачамі ў знешняй палітыцы, ростам кансерватыўных настроў у асяроддзі простых амерыканцаў. Пераканаўчую перамогу над вылучыўшым сваю кандыдатуру на другі тэрмін Дж. Картэрам атрымаў прадстаўнік правага крыла Рэспубліканскай партыі Р. Рэйган.

1980-я гг. называюць часам «неакансерватыўнай рэвалюцыі». Паварот у жыцці краіны меў на сваёй аснове эканамічныя, сацыяльныя і ідэйныя пераумовы. Механізмы тармажэння сацыяльна-эканамічнага развіцця, звязаныя з крызісам кейнсіянізму і пераходам у стадыю постіндустрыяльнага развіцця не былі ліквідаваныя. «Неакансерватыўную рэвалюцыю» спансіраваў незадаволены падзеннем прыбытку буйны капітал. Павестку дня сталі вызначаць фінансаваўшыяся ім даследчыкі і фонды.

У аснове новай ідэалогіі ляжалі ідэі двух нобелеўскіх лаўрэатаў М. Фрыдмана і Ф. фон Хайека. Яны прапаноўвалі вярнуцца да вольных рынкавых адносін, адмовіцца ад залішняга дзяржаўнага рэгулявання і перайсці ад кейнсійскай «эканомікі попыту» да «эканомікі прапановы». Сацыяльную базу новага кансерватызму склаў незадаволены высокімі падаткамі і інфляцыяй, знешнепалітычнымі няўдачамі сярэдняга класа. Вялікую папулярнасць у яго асяроддзі набылі кансерватыўныя рэлігійныя дзеячы.

Яны прапаноўвалі якія страціўшым арыенціры амерыканцам простыя адказы на ўсе пытанні – захаванне Божых заповедзяў і вяртанне да ранейшага ўкладу жыцця, да пратэстанцкай працоўнай этыкі, да згубленых «сямейных каштоўнасцяў». Штотыднёвая тэлевізійная аўдыторыя толькі аднаго папулярнага прапаведніка Дж. Фолуэла складала 100 млн. чалавек. Заснаваны ім рух «Маральная большасць» аб'ядноўваў 2,5 млн. актыўных членаў.

У цэнтры падзей знаходзілася фігура Рэйгана. Яго жыццёвы шлях уключаў у сябе працу выратавальніка на водах, пасудамыйкі ў студэнцкім інтэрнаце, спартыўнага каментатара на радыё, ён быў акцёрам Галівуда, старшынёй гільдыі кінаакцёраў, агентам ФБР, штатным аратарам кампаніі «Джэнерал Электрык», губернатарам Каліфорніі. Прэзідэнт не валодаў колькі-небудзь сур'ёзнымі ведамі, публічна блытаў Інданэзію і Індакітай, Аўганістан і Пакістан, Карыбскае мора і Міжземнае, не ведаў, што Афрыка – гэта не адна краіна, што ў Ірана ёсць агульная мяжа з СССР і сцвярджаў, што пры неабходнасці можна вярнуць назад запушчаную міжкантынентальную ракету. Але Р. Рэйган меў цвёрдыя перакананні і ідэалы, ён верыў у неабмежаваныя магчымасці сваёй краіны, перашкодзіць росквіту якой маглі толькі абмежаванне эканамічных свабод і бязьолле палітычнага кіраўніцтва ў барацьбе з сусветным злом камунізма. Сваю задачу ён бачыў у тым, каб вярнуць гэту веру амерыканцам, вызначыць кірунак развіцця, дэталі ён пакідаў спецыялістам. Рэйган пацярпеў запусціць дыялог рэспубліканцаў з дэмакратычнай часткай электарату і сярэднім класам. Цяпер ён уключаў у сябе пытанні эканамічнага росту, падатковай сістэмы, маральных каштоўнасцяў.

Амерыканцам былі прапанаваны простыя лозунгі: «Вялікая дзяржава сядзіць на шыі ў народа»; «Нам не варта чакаць, што ўрад вырашыць нашы праблемы. Урад і ёсць наша праблема»; «Зніжэнне падаткаў зробіць багацей ўсіх», «Барацьба з беднасцю спараджае беднасць». Прапанаваная «Праграма эканамічнага адраджэння» 1981 г. ўключала ў сябе памяншэнне федэральных выдаткаў за кошт расходаў на сацыяльную сферу, скарачэнне дзяржапарату і ліквідацыю дефіцыту федэральнага бюджэту, скарачэнне падаткаў на грамадзян і карпарацыі, што павінна было прывесці да росту капіталаўкладанняў і стварэнню працоўных месц.

За перыяд двух тэрмінаў прэзідэнцтва ні адна з гэтых мэтаў дасягнута не была. Федэральныя выдаткі меншымі тэмпамі, але працягвалі расці. Першапачаткова былі скарачаны 83 сацыяльныя праграмы, але ўзровень сацыяльных расходаў вярнуўся да ранейшага ўзроўню і перавысіў яго. Дэфіцыт дзяржаўнага бюджэту з прычыны памяншэння падатковай базы і хуткага росту выдаткаў на абарону не толькі не скараціўся, але мнагакратна ўзрос. Нацыянальны доўг краіны павялічыўся з 906 млрд. дол. у 1980 г. да 2,6 трлн. дол. у 1988 г. Скарачэнне падаткаў не прывяло, як чакалася, да хуткага росту капіталаўкладанняў. Вызваліўшыся сродкі выкарыстоўваліся буйным капіталам для фінансавых спекуляцый. Уздым эканомікі забяспечваўся не палітыкай Рэйгана, а новым узроўнем тэхналогій, засваенне і выкарыстанне

якіх стала магчымым дзякуючы раней зробленым дзяржавай і самім работнікам капіталаўкладанняў у «чалавечы капітал».

На прэзідэнцкіх выбарах 1984 г. Р. Рэйган атрымаў пераканаўчую перамогу над кандыдатам-дэмакратам У. Мандэйлам. Дэмакраты не змаглі прапанаваць прымальную і зразумелую альтэрнатыву. Сітуацыя безвыходнасці, адсутнасці бачных перспектывы сышлі ў мінулае. Прырост ВВП склаў 7% – найвышэйшы паказчык з 1951 г. Два тэзісы «Жыць стала лепш» і «Амерыка вяртаецца» («Life is better», «America is back») сталі лейтматывамі сродкаў масавай інфармацыі і дамінавалі ў грамадскай думцы. Пазітыўныя эканамічныя чаканні падтрымлівалі дзелавую актыўнасць, прывялі да новага буму кансюмерызма, які, хоць і суправаджаўся зніжэннем ўзроўню назапашванняў насельніцтва, даваў магчымасць набыць тэхніку новага пакалення – відэамагнітафоны, мікрахвалевыя печы, лазерныя прайгравальнікі, далучыцца да новай якасці жыцця.

1980-я гады сталі часам кампутарнай рэвалюцыі. Колькасць персанальных кампутараў з 1981 па 1988 г. узрасла з 2 да 45 мільёнаў. У адказ на ўзросшы попыт адраділася і адужэла аўтамабільная прамысловасць. Найбольш дынамічная і кваліфікаваная частка наёмных работнікаў адыгрывала вырашальную ролю ў засваенні новых тэхналогій, іх праца становілася ўсё больш запатрабаванай. На працягу 1980-х гг. колькасць амерыканцаў, якія зарабляюць 500 000 дол. і больш у год, павялічылася на 985%. Паспехі асобных прадстаўнікоў інавацыянага бізнесу, узнікненне новых шматмільённых багаццяў спалучаліся са стагнацыяй даходаў асноўнай часткі амерыканцаў. Асноўная частка насельніцтва, сярэдні клас не палепшыў сваё становішча. Нарастаў разрыў паміж прадукцыйнасцю і аплатай працы. Прадукцыйнасць працы вырасла на 3,9% у першы і 3,7% у другі перыяд праўлення Р. Рэйгана, у той час як рэальны ўзровень пагадзіннай аплаты толькі на 0,2 і 0,3% адпаведна.

У 1980-я гг. імкліва расла сацыяльная дыферэнцыяцыя, даходы сярэдняга класа істотна не павялічыліся, вырасла колькасць і працэнт бедных амерыканцаў. Краіна перайшла ў постіндустрыяльную, інфармацыйную стадыю развіцця, але цяжкасці гэтага пераходу ляглі на плечы забяспечыўшых гэты пераход наёмных работнікаў, сярэдняга класа, у той час як дывідэнды даставаліся амаль выключна багатай эліце, 1–5% амерыканцаў. Дзеянні адміністрацыі Р. Рэйгана ў першы перыяд знаходжання ва ўладзе прывялі да пагаршэння савецка-амерыканскіх адносін. Міжнародныя адносіны разглядаліся прэзідэнтам Рэйганам скрозь прызму татальнага супрацьстаяння сіл добра і зла. Ўвасабленнем зла, «імперыяй зла» ён называў Савецкі Саюз. Чорна-белая карціна свету не пакідала месца для дыялогу або кампрамісу. Быў узят курс на дасягненне безумоўнай ваеннай перавагі і правядзення палітыкі з пазіцыі сілы. Праграма мадэрнізацыі ядзерных узбраенняў ўключала ў сябе стварэнне міжконтынтальных мабільных ракетных сістэм МХ, будаўніцтва больш за 100 новых стратэгічных бамбардзіроўшчыкаў Б-1, спуск на ваду кожны год па новай ядзернай падводнай лодцы «Трайдэнт».

Асаблівае месца ў планах Рэйгана заняла праграма «Стратэгічная абаронная ініцыятыва» (САН), меўшая на мэце ў парушэнне дагавора па ПРА стварэнне ў калязямной прасторы сістэмы для знішчэння савецкіх балістычных ракет. Вяўнічая рыторыка Рэйгана, нескрываемае жаданне дабіцца ваеннай перавагі і дыктаваць свае ўмовы выклікалі жорсткую рэакцыю ў адказ. СССР адмаўляўся абмяркоўваць прапанаванае Рэйганам «нулявое» рашэнне пра ракету сярэдняга радыусу дзеяння і не згаджаўся на кантроль за раней падпісанымі дамовамі шляхам праверкі на месцах. У жніўні 1983 савецкі знішчальнік збіў парушыўшы паветраную прастору СССР паўднёва-карэйскі пасажырскі Боінг 707. У ліку загінулых 269 пасажыраў было 62 амерыканца. Як паказалі сацыялагічныя апытанні, больш за 70% амерыканцаў былі за ўзмацненне жорсткага курсу ў дачыненні да Савецкага Саюза. Глобальнае супрацьстаянне ўзмацнялася. Шырокамаштабная дапамога аказвалася аўганскім маджахедам. Зброя і грошы перадаваліся сапернікам левага ўрада Анголы, які падтрымліваў СССР. У ваенных дзеяннях супраць наёмнікаў і паўднёваафрыканскіх войск на баку ўрадавых войск ваявалі кубінскія вайскоўцы. У 1982 г. была апублікавана «Карыбская ініцыятыва». ЗША абвясцілі аб намеры не дапусціць узмацнення ўплыву пазіцый Кубы і левых сіл. ЗША фінансавалі і забяспечвалі нікарагуанскіх контррэвалюцыянераў. У барацьбе супраць партызан ЗША падтрымлівалі дружэлюбны ім правы рэжым у Сальвадоры. 25 кастрычніка 1983 г. пад падставай абароны амерыканскіх студэнтаў і пагрозы вь карыстання будаваўшага пры ўдзеле Кубы аэрапорта на шкоду бяспецы ЗША быў ажыццёўлен захоп астраўной дзяржавы Грэнада ў Карыбскім басейне. Рэйган абвясціў аб важнай перамозе – СССР ўпершыню страціў свайго сатэліта.

Істотны ўрон рэпутацыі прэзідэнта і яго адміністрацыі нанёс скандал «Іран-контрас». У 1986 г. сталі вядомы акалічнасці таямнічай аперацыі, сутнасць якой зводзілася да паставак у абмен на вызваленне захопленых у Ліване супрацоўнікаў ЦРУ зброі Ірану. Зброю пастаўляў Ізраіль, ЦРУ папаўняла яго запасы, атрымліваючы грошы накіроўваліся на фінансаванне нікарагуанскіх контрас. Пастаўкі зброі Ірану, роўна як і дадатковая дапамога контррэвалюцыянерам у абыход Кангрэса былі незаконныя. Да правядзення аперацыі былі датычны міністр абароны К. Уайнбергер, саветнік прэзідэнта па нацыянальнай бяспецы Дж. Пойндэкстэр. Сваё дачыненне прэзідэнт адмаўляў, але высветлілася, што ён адобрыў здзелку. З асуджэннем дзеянняў прэзідэнта выступілі Дж. Форд і Дж. Картэр. 50% амерыканцаў лічылі, што Рэйган падмануў іх чаканні, 80% – што ён хлусіў. І далей Рэйган лічыў сябе маючым права прымаць рашэнні ў абыход законных працэдур і міжнароднага права. У 1987 г., грунтуючыся на інфармацыі ЦРУ аб адказнасці М. Кадафі за тэрарыстычную акцыю ў Заходнім Берліне і магчымую падрыхтоўку замаху на яго, Рэйган прыняў рашэнне аб бамбардзіроўцы рэзідэнцыі лівійскага лідара.

Змены ў савецка-амерыканскіх адносінах адбыліся ў сувязі з прыходам да ўлады ў СССР М. Гарбачова. У 1986–1988 гг. лідары дзвюх краін сустракаліся 5 разоў. Аднавіліся перамовы аб абмежаванні

ўзбраенняў. Асабістыя кантакты лідараў дзвюх краін і зрухі ў пазіцыі СССР, якія выявіліся ў згодзе не ўвязваць пытанне аб САІ з іншымі пытаннямі, прывялі да падпісання дамовы 1987 г. аб ліквідацыі ракет сярэдняй і малой далёкасці, якія сталі першымі дамовамі аб знішчэнні цэлага класа ядзернай зброі. Пасля перыяду жорсткай канфрантацыі краіны ўступілі ў новы перыяд разрадкі і перагавораў. Яркім эпізодам адносін Р. Рэйгана з «імперыяй зла» стаў яго візіт у Маскву ў 1988 г. На зададзенае яму на Краснай плошчы пытанне аб яго ўражанні Рэйган адказа: «Наогул-то я не разумею, як я тут апынуўся».

Пераемнікам Р.Рейгана на пасадзе прэзідэнта стаў віцэ-прэзідэнт Дж. Г. Буш, які перамог на выбарах 1988 г. кандыдата-рэспубліканца М. Дукакіса. Выбарам папярэднічала шэсць гадоў эканамічнага ўздыму. Вынікам апошніх трох гадоў стала стабілізацыя адносін з Савецкім Саюзам. Дж. Буш выкарыстаў гэтыя дасягненні ў выбарчай кампаніі і дабіўся пераканаўчай перамогі, якая фактычна была трэцяй перамогай Р. Рэйгана.

Новы прэзідэнт валодаў значным жыццёвым і палітычным досведам. Падчас Другой сусветнай вайны тры гады быў лётчыкам марской авіяцыі, у пасляваенныя гады адным з першых заснаваў кампанію па здабычы нафты ў моры, у розныя гады прадстаўляў ЗША ў ААН, узначальваў місію ў Кітаі, быў дырэктарам ЦРУ.

Асноўную ўвагу прэзідэнт надаваў знешняй палітыцы. Заканчэнне халоднай вайны стварала выгадную для ЗША сітуацыю. Прэзідэнт праводзіў асцярожную і прагматычную палітыку, выступаючы спонсарам і пасрэднікам урэгулявання шматгадовых канфліктаў, вынікам чаго было ўзмацненне пазіцыі ЗША. У 1988 г. ЗША выступілі гарантам пагаднення аб вывадзе савецкіх войск з Афганістана. У 1990 г. у адрозненне ад дваістай пазіцыі Францыі і Вялікабрытаніі ён рашуча падтрымаў аб'яднанне Германіі. Заходнім партнерам ўдалось дабіцца ад СССР згоды на членства Германіі ў НАТА. Савецкае кіраўніцтва атрымала вусныя запэўненні амерыканцаў пра тое, што прасоўвання НАТА на Ўсход не будзе. У 1990 г. прайшлі выбары ў Нікарагуа, па выніках якіх сандыністы саступілі ўладу сваім палітычным апанентам. У 1992 г. спынілася партызанская вайна ў Сальвадоры. Было дасягнута мірнае ўрэгуляванне ў Анголе, кубінскія войскі пакінулі краіну. В'етнам вывёў свае войскі з Камбоджы. У 1990 г. былі падпісаны пагадненні аб скарачэнні звычайных узбраенняў у Еўропе, у 1991 і 1992 г. – пагадненні з РФ аб скарачэнні колькасці ядзерных зарадаў і іх носьбітаў СНУ 1 і СНУ 2. Па плане міністра абароны Д. Чэйні ЗША прыступілі да пяцігадовага скарачэнні расходаў на абарону і колькасці арміі. Спыняліся 23 ваенныя праграмы, на чвэрць скарацілася колькасць узброеных сіл ЗША. Але гэты план не прадугледжваў памяншэння выдаткаў на распрацоўку новай зброі, якія працягвалі расці і ўжо ў 3,5 разы перавышалі выдаткі іншых краін НАТА і Японіі разам узятых.

Дж. Буш выступіў з заклікам да фарміравання заснаванага на безумоўным выкананні міжнароднага права і прынцыпаў ААН «новага сусветнага парадку». Але сам паступаў па-іншаму. У 1989 г. марская пяхота ЗША

захапіла і вывезла з Панама кіраўніка гэтай краіны генерала Мануэля Нар'егу. Генерал раней супрацоўнічаў з Кубай, ЦРУ, затым быў абвінавачаны ў пастаўках наркотыкаў у ЗША. У час ваеннай аперацыі было забіта 300 панамцаў. Праблема наркотыкаў хвалявала амерыканцаў. Аб'ём абароту наркотыкаў у ЗША ў 1990 г. перавышаў 100 млн. дол. 80% амерыканцаў вітала парушаўшыя міжнароднае права і Статут ААН дзеянні свайго прэзідэнта.

У духу ўзаемадзеяння ў рамках «новага сусветнага парадку» была арганізавана і праведзена ў 1991 г. з санкцыі ААН аперацыя па вызваленні Кувейта ад захапіўшых краіну войскаў іракскага лідара Садама Хусэйна. Аперацыя «Бура ў пустыні» прадэманстравала моц новай кадрвай арміі і якасці высокадакладнай зброі. Нягледзячы на меўшуюся магчымасць звяржэння Хусэйна, ЗША не падтрымалі апазіцыю, не выйшлі за межы мандата ААН. Ваенныя дзеянні пасля вызвалення Кувейта былі спынены. Парашэнні ААН на Ірак былі накладзены санкцыі, істотна абмежаваўшыя пагрозу новай агрэсіі.

Сур'ёзным дасягненнем у развіцці эканамічнай камірацыі на амерыканскім кантыненте стала зняцце ў 1988 г. бар'ераў ва ўзаемным гандлі паміж ЗША і Канадай і падпісанне ў 1992 г. пагаднення аб стварэнні зоны свабоднага гандлю Паўночнай Амерыкі (НАФТА), у якую ўвайшлі ЗША, Канада і Мексіка.

Пасля паспяховага завяршэння «Буры ў пустыні» рэйтынг прэзідэнта дасягнуў гістарычнага максімуму ў 91%. Чакалася лёгкая перамога на наступных выбарах 1992 г. Так не адбылося. Дж. Буш працягнуў эканамічную палітыку свайго папярэдніка, што прывяло да ўзмацнення негатыўных яе наступстваў. Захоўвалася ранейшая палітыка нізкіх падаткаў для вялікага бізнэсу. Дэклараваная мэта такой палітыкі – рост інвестыцый у эканоміку, дасягнута не была. У 1989–1990 г. на 2,2% скараціліся інвестыцыі ў вытворчасць, новыя інвестыцыі склалі толькі 2,4% ад ВВП, што было найгоршым паказчыкам за мінулыя 30 гадоў. Сярэднегадавы паказчык росту ВВП склаў толькі 0,7% – горшы паказчык з часоў Вялікай дэпрэсіі. На мяжы банкруцтва апынуліся Каліфорнія і яшчэ 30 штатаў і многія гарады. Як і раней, рост прадукцыйнасці працы не суправаджаўся ростам аплаты. Працягваў павялічвацца дэфіцыт дзяржаўнага бюджэту, павялічваўся дзяржаўны доўг.

Становішча ўскладнялася распчатым цыклічным спадом сусветнай эканомікі. Прэзідэнт не меў цвёрдых перакананняў па пытаннях эканамічнага развіцця. У 1980 г., канкурыруючы з Рэйганам за права быць вылучаным ад Рэспубліканскай партыі, Буш называў праграму Рэйгана «эканамічным шаманствам». Стаўшы віцэ-прэзідэнтам, а затым прэзідэнтам, ён, тым не менш, ішоў менавіта гэтым курсам. У 1989 г. прэзідэнт наклаў вета на закон аб павышэнні мінімальнай заробтнай платы. Яму не ўдавалася праводзіць узгодненую палітыку з Кангрэсам, дзе большасцю валодалі дэмакраты. Усяго да заканчэння прэзідэнцкага тэрміну Буш наклаў вета яшчэ на 37 законапраектаў. У 1990 г. былі павялічаны падаткі на алкаголь, бензін,

тытунь, карыстанне асабістым водным транспартам і інш. Вымушанае і эканамічна апраўданае рашэнне стала парушэннем яго перадвыбарных абяцанняў. Не выкананы былі і іншыя запэўненні – вырашыць праблемы экалогіі і адукацыі. Істотных змен не адбылося. У латэнтнай форме праяўлялі сябе будучыя праблемы.

Пад уплывам змяняўшыхся ўмоў гаспадарання і палітыкі кіраваўшых адміністрацый меў месца паступовы дэмантаж склаўшайся ў 1930-я гг. сістэмы дзяржаўнага рэгулявання іпатэчнага крэдытавання. Дэрэгуляванне зрабіла магчымым рызыкаўныя капіталаўкладанні і ашуканскую практыку. Грозным папярэджаннем для кіруючых колаў павінен быў стаць крызіс сістэмы асноўнага інструмента іпатэкі пазыка-ашчадных асацыяцый і іх масавае банкруцтва ў канцы 1980-х гг. На іх выратаванне была выдаткавана 87,9 млрд. долараў, што стала адной з прычын росту дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту і расчачай рэцэсіі. Праз два месяцы пасля заканчэння вайны ў Персідскім заліве пачалася эканамічная рэцэсія. На фоне пагаршэння ўсіх эканамічных паказчыкаў, росту беспрацоўя, якое дасягнула 7%, адміністрацыя Буша працягвала бяздзейнічаць. Рэйтынг прэзідэнта зменшыўся да 40%. Зразумелым выбаршчыкам лозунгам перамогшага на выбарах кандыдата ад Дэмакратычнай партыі Б. Клінтана стала «It's economy stupid» (Уся справа ў эканоміцы).

Паражэнне на выбарах 1992 г. павярнула 12-гадовы перыяд праўлення рэспубліканцаў, перыяд «кансерватыўнай рэвалюцыі», змест і вынікі якой не адпавядалі абяцанням, дадзеным амерыканскім выбаршчыкам.

### **«Трэці шлях» Б. Клінтана**

Выхадзец з беднай сям'і, Клінтан усяго дабіўся сам. З дапамогай грантаў для асабліва адораных студэнтаў скончыў Джорджтаўнскі і Ельскі ўніверсітэты, ва ўзросце 29 гадоў стаў спачатку пракурорам, а затым губернатарам роднага штата Арканзас. У 1991 г. ён быў прызнаны самым эфектыўным губернатарам у краіне. На выбарах Б. Клінтан набраў галасоў больш за Дж. Буша дзякуючы таму, што частка выбаршчыкаў прагаласавала за трэцяга кандыдата, тэхаскага мільянера Р. Перо.

Новы прэзідэнт правіў з аглядкай на кансерватыўную большасць амерыканцаў. «Трэці шлях» Клінтана быў спробай на новым вітку развіцця адрадзіць актывісцкую дзяржаву. Ставілася задача абароны сярэдняга класа і павышэння канкурэнтаздольнасці краіны ў глабальнай эканоміцы дзякуючы ўкладанням у «чалавечы капітал». Рабіць гэта меркавалася ў рамках бездэфіцытнага бюджэту.

На працягу першага тэрміну атрымалася дамагчыся няшмат. Былі прынятыя законы аб прадастаўленні неаплачанага адпачынку па хваробе, цяжарнасці і догляду за хворымі членамі сям'і, аб абмежаванні продажу зброі, пачата рэформа школьнай адукацыі, ажыццёўлены папулярныя прывёўшыя да зніжэння ўзроўню злачыннасці меры па ўмацаванні правапарадку. Але для

прыняцця пакета законаў аб зніжэнні дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту давялося адмовіцца ад маштабных інвестыцый у сацыяльнай сферы, насуперак дадзеным абяцанням былі павышаны падаткі не толькі на багатых амерыканцаў, але і на сярэдні клас.

Прэзідэнт сутыкнуўся з жорсткім супрацівам Рэспубліканскай партыі. Была разгорнута кампанія па дыскрэдытацыі пары Клінтанаў. Іх абвінавачвалі ў злоўжываннях уладай у карыслівых мэтах у Арканзасе, у самагубстве былога партнёра жонкі прэзідэнта ў юрыдычнай фірме, сябра і дарадцы прэзідэнта У. Фостэра. Здабыткам галаснасці сталі факты, як дакладныя, так і сфабрыкаваныя, аб шлюбнай нявернасці прэзідэнта. Кампрамісы, дапушчаныя памылкі і асабістыя недахопы прэзідэнта прывялі да падзення яго аўтарытэту і правалу ключавага праекта стварэння адзінай сістэмы медыцынскага страхавання.

На прамежкавых выбарах у Кангрэс 1994 г. перамогу атрымалі рэспубліканцы. Клінтану ўдалося пераадолець крызіс даверу выбаршчыкаў, пераканаць іх у адсутнасці ў рэспубліканцаў і іх кандыдата Б. Доўла годнай альтэрнатыўнай праграмы і атрымаць пераканаўчую перамогу на прэзідэнцкіх выбарах 1995 г. Важнай прычынай поспеху Клінтана быў распачаўшыся з 1994 г. эканамічны ўздым, які прадоўжыўся шэсць гадоў.

Прычынамі бесперапыннага росту былі дэмінуючае становішча краіны ў свеце, якое доўжылася да 1998 г., зніжэнне ваенных выдаткаў, выкарыстанне пладоў паўсюднага ўкаранення перадавых інфармацыйных тэхналогій, прыток у краіну да 30% суветных замежных інвестыцый. Амерыканскія кампаніі змаглі вярнуць сабе лідэрства ў вытворчасці многіх відаў высокатэхналагічнай прадукцыі, мікрачыпаў, іншых кампанентаў кампутарнай тэхнікі, дамавалі ў вытворчасці праграмнага забеспячэння. Да 75% дабаўленай вартасці ў прамысловасці стваралася з дапамогай інфармацыйных тэхналогій, што абумовіла якасна іншы тып гаспадарчага росту, заснаваны на вытворчасці і спажыванні інфармацыі.

Колькасць карытальнікаў Інтэрнэта ў 140 млн. чалавек, перавышала іх колькасць у свеце. З 1994 па 2000 г. індэкс Доу-Джонса вырас больш чым у чатыры разы. Гэспрацоўе знізілася з 6,9% у 1993 г. да 4%. Доля амерыканцаў, якія жывуць ніжэй рысы беднаты, скарацілася з 15,8% да 11,3%, што было роўна рэкорднага паказчыку 1973 г. Упершыню за 30 гадоў ўпэўнена раслі рэальныя медыяныя даходы мужчын, жанчын, амерыканскіх сем'яў. Быў ліквідаваны дэфіцыт дзяржаўнага бюджэту, будаваліся планы зніжэння і ліквідацыі дзяржаўнага доўгу да 2009 г. Паспехам адміністрацыі стала праведзеная ў 1996 г. рэформа сацыяльнага забеспячэння і памяншэнне ў 2,4 разы колькасці жывых на сацыяльную дапамогу амерыканцаў.

Дасягнутыя вынікі не азначалі вырашэння ўсіх праблем. Эканоміка развівалася ў зададзенай ў 1980-я гг. парадыгме. ФРС, дзяржаўныя інстытуты працягвалі палітыку дэрэгулявання, узмацнення рынкавых пачаткаў ва ўсіх сферах вытворчасці і спажывання. Тэмпы росту сацыяльнай дыферэнцыяцыі зменшыліся, але разрыў паміж багатай элітай і асноўнай масай амерыканцаў працягваў расці. Нявырашанымі заставаліся праблемы хуткага росту коштаў

на адукацыю і медыцыну. Другі тэрмін прэзідэнцтва быў адзначаны спробай імпічменту, падставай да якога паслужылі абвінавачванні ў ілжэсведчанні пры расследаванні адносін прэзідэнта са стажоркай Белага дома М. Левінскі. Пасля праходжання Палаты прадстаўнікоў справа аб імпічменце была спынена большасцю галасоў у Сенаце.

Знешнепалітычная праграма, «Дактрына Клінтана» канчаткова сфармавалася ў другі перыяд праўлення. Нязменную мэту забеспячэння сусветнага лідэрства меркавалася забяспечыць моцай ЗША, шырокім узаемадзеяннем з міжнароднымі арганізацыямі (ААН, МВФ, СГА, Сусветны банк і інш.), стварэннем саюзаў з дружалюбнымі і падтрыманнем дыялогу з недружалюбнымі краінамі.

Па ініцыятыве Клінтана Расія стала прымаць удзел у сустрэчах 8 вядучых дзяржаў свету. Палітыка ў дачыненні да Расійскай Федэрацыі мела на мэце недапушчэнне аднаўлення яе ў выглядзе магутнага саперніка на міжнароднай арэне і прадухілення камуністычнага рэваншу ўнутры краіны. У 1993 г. Клінтан падтрымаў Б. Ельцына ў яго барацьбе з апазіцыяй. Расстрэл будынка Вярхоўнага Савета, прыняцце новай канстытуцыі РФ не выклікала прэрэчанняў афіцыйнага Вашынгтона. ЗША падтрымлівалі імкненне краін Усходняй Еўропы ўступіць у НАТА, праводзілі палітыку эканамічнай і культурнай экспансіі ў краінах СНД.

З цягам часу ўзмацнялася тэндэнцыя пераходу ад ўзгодненых у рамках ААН дзеянняў да аднабаковых, па-за рамгамі міжнароднага права сілавых акцыям. Для стварэння бачнасці легітымнасці і масавасці аказваўся ціск на саюзнікаў. Праявай такой тэндэнцыі сталі ўдзел амерыканцаў у югаслаўскіх падзеях. ЗША і іх саюзнікі прынялі актыўны, у тым ліку ваенны ўдзел ва ўрэгуляванні ў Босніі, якое адбывалася пры ўдзеле і ўзгадненні з ААН. Аднак у 1999 г. у парушэнне Статута ААН, у абыход СБ ААН, у парушэнне асноватворных дакументаў НАТА быў здзейснены акт агрэсіі супраць Сербіі. У 1998 г. амерыканская і брытанская авіяцыя нанеслі ўдары па Іраку, нагодай для якіх была адмова дапусціць на ваенныя аб'екты інспектараў ААН. У тым жа годзе ў адказ на тэрарыстычныя акцыі Аль-Каіды супраць амерыканскіх вайскоўцаў у Танзаніі і Кеніі амерыканскія ВПС бамбілі мёртвае месца базы баевікоў у Судане і Аўганістане.

### **«Спачувальны кансерватызм» Дж. Буша-малодшага**

Кандыдатамі ў прэзідэнты на выбарах 2000 г. былі віцэ-прэзідэнт А. Гор і сын прэзідэнта Дж. Г. Буша, былы губернатар Тэхаса Дж. У. Буш. А. Гор правёў слабую выбарчую кампанію, але па ўсёй краіне за яго прагаласавала большасць прыйшоўшых на выбары амерыканцаў. У сілу архаічнасці сістэмы непрамых выбараў, вырашальнае значэнне мела не колькасць галасоў па ўсёй краіне, а перамога ў штаце Фларыда, дзе губернатарам быў брат кандыдата Джеб Буш. Пры арганізацыі і правядзенні выбараў, падліку галасоў выявіліся шматлікія недахопы. Пачатая працэдура пераліку была

спынена рашэннем Вярхоўнага суда большасцю ў адзін голас. Прэзідэнтам быў абвешчаны Дж.У. Буш.

Буш не хаваў, што ён быў прыхільнікам палітыкі Р. Рэйгана, якая і дазволіла рушыць наперад эканоміку ў 1990-я гг. Краіне была прапанавана канцэпцыя «спачувальнага кансерватызму». Для прыцягнення выбаршчыкаў у праграме Буша змяшчаліся нетыповыя для рэспубліканцаў прапановы пашырэння фінансавання асобных сацыяльных праграм. Але галоўная ідэя складалася ў тым, што ў багатых ЗША няма прычын для беднасці, што прычыны цяжкага становішча асобных амерыканцаў не ў недахопах ладу грамадства, а ў іх нежаданні працаваць, у развале інстытута сям'і, у філасофіі ўсёдазволенасці, у спароджаным жыццём на сацыяльную дапамогу ўтрыманстве. Мясцовая добраахвотная дабрачыннасць прапаноўвалася ў неабходных выпадках у якасці замены дзяржаўных праграм.

Ключавой падзеяй унутранай палітыкі стала правядзенне падатковай рэформы. Было ажыццёўлена найбольш маштабнае зніжэнне падаткаў у гісторыі краіны. Доля падаткаў, што выплачваюцца багатымі амерыканцамі, зніжалася, выгады бедных і сярэдняга класа былі вельмі нязначныя. 1,3 трлн. дол. ці 43% усёй сумы скарачэння падаткаў дасталася 1% амерыканцаў. Адначасова фактычна адмяняўся падатак на спадчыну. Рэалізацыя кансерватыўнай пазіцыі дня ўключала ў сябе падтрымку рэлігійных фундаменталістаў з «Маральнай большасці» і ліквідацыю агенцтваў па планаванні сям'і, дазвол на распрацоўку нафты на Алясцы. Неадназначныя вынікі мела праграма «Не забыта ні адно дзіця» (No Child Left Behind). Увядзенне стандартаў ведаў, тэставання, пераатэстацыі выкладчыкаў прывялі да з'яўлення вялікай колькасці настаўнікаў пры іх фактычным недахопе, закрыццю так званых «незаможных» школ.

11 верасня 2001 года ЗША падвергліся тэрарыстычнай атацы, падрыхтаванай Аль-Каідай. Захопленыя тэрарыстамі два грамадзянскіх самалёта таранілі будынак гандлёвага цэнтра ў Нью-Ёрку, адзін самалёт пашкодзіў будынак Пентагона. Яшчэ адзін самалёт, верагоднай мэтай якога быў Белы дом, зваліўся ў раёне Пітсбурга. Базы Аль-Каіды і яе лідар Усама бен Ладэн знаходзіліся ў Аўганістане. У адпаведнасці з рашэннем СБ ААН на базе НАТА былі створаны «Міжнародныя сілы па падтрыманні міжнароднай бяспекі», асноўную частку якіх склалі войскі ЗША. Пры актыўнай падтрымцы Расійскай Федэрацыі кааліцыя здолела нанесці паражэнне войскам талібаў. Усама бен Ладэн здолеў схавацца. Ні складаўшым большасць ваеннага кантынгенту амерыканцам, ні новаму ўраду не ўдалося ўзяць пад кантроль усю тэрыторыю краіны, вайна працягвалася.

Падзеі 11 верасня былі выкарыстаны для ажыццяўлення раней выношваўшыхся планаў усталявання абсалютнай гегемоніі ЗША ў ваеннай сферы і пераходу да незалежнай ад міжнародных інстытутаў і іншых дзяржаў палітыкі забеспячэння сваіх інтарэсаў.

Яшчэ падчас прэзідэнцкіх выбараў Дж. Буш сцвярджаў, што дэмакраты праводзілі палітыку ў інтарэсах сусветнай бюракратыі, а не ЗША. Асуджаліся інтэрвенцыі ў Самалі, Гаіці, Югаславію, крытыкавалася палітыка

ў дачыненні да Расіі. Прапаноўвалася вырашаць пытанні на аснове двухбаковых адносін. На справе такі падыход выліўся ў аднабаковыя дзеянні, вызначыўшыся пры Клінтане тэндэнцыя да ігнаравання ААН і сваіх саюзнікаў стала дамінуючай. Пры дапамозе ЗША, нягледзячы на прэрэчанні шэрагу членаў альянсу, адбывалася пашырэнне НАТА. У 2002 г. ЗША выйшлі са складаўшага аснову злажыўшайся сістэмы ядзернай бяспекі дагавора па ПРА. Пад падставай абароны ад тэрарыстычных нападаў і іранскіх ракет ЗША прыступілі да стварэння ПРА ў Еўропе, якая, на думку расійскага боку, можа пагражаць міжкантынентальным ракетам РФ. Да пагаршэння адносін паміж ЗША і РФ прывялі падзеі ва Украіне. Два бакі разышліся ў ацэнцы вынікаў прэзідэнцкіх выбараў 2004 г. і падтрымлівалі проціборстваваўшыя бакі. ЗША выступілі спонсарам «аранжавай рэвалюцыі», дзейнасць апазіцыі фінансавалася праз няўрадавыя арганізацыі. ЗША перайшлі да аднабаковай гонкі ўзбраенняў. У 2004 г. ваенны бюджэт склаў 467 млрд. долараў або 4,5% ВУП. На долю ЗША прыходзілася 40% сусветных ваенных выдаткаў і 75% выдаткаў на распрацоўку новай зброі. У 2003 г. без санкцыі СБ ААН, насуперак пазіцыі Расіі, Францыі, Германіі, Кітая, большасці краін ААН, пад прыдуманай падставай наяўнасці ў Іраку зброі масавага паражэння ЗША стварылі кааліцыю і ажыццявілі аперацыю «Шок і трапятанне» па захопу гэтай краіны. ЗША падтрымалі Велікабрытанія і новыя члены НАТА. С. Хусэйн быў зьвергнут. Але вайна працягвалася. Стварыць устойлівы прадстаўнічы ўрад, моцную цэнтральную ўладу не ўдалося. Ірак, як і Афганістан, сталі зонамі пастаянных дзеянняў шматлікіх тэрарыстычных арганізацый. Транснацыянальныя нафтавыя кампаніі ўзялі пад кантроль іракскую нафту.

У 2004 г. на хвалі вайны з тэрарызмам Дж. Буш выйграў выбары ў кандыдата ад Дэмакратычнай партыі Дж. Кэры. Гэта стала апошнім дасягненнем Дж. Буша. Эканамічнае стагнаццё пагаршалася. Зніжэнне падаткаў, павелічэнне ваеннага бюджэту і выдаткі на дзве вайны, уведзеныя не меўшыя крыніц фінансавання п'яроты на куплю лекаў для пенсіянераў прывялі да таго, што прафіцыт бюджэту змяніўся дэфіцытам, зноў стаў расці дзяржаўны доўг.

Не вырашаліся праблемы фінансавання сацыяльнага страхавання. Прапановы аб частковай яе прыватызацыі выклікалі незадаволенасць амерыканцаў і не былі падтрыманы Кангрэсам. Канец рэспубліканскага праўлення быў адзначаны іпатэчным крызісам і паследаваўшым за ім самым глыбокім з часоў Вялікай дэпрэсіі эканамічным крызісам. Яны сталі вынікам працяглага панавання кансерватыўнай ідэалогіі і практыкі, дэрэгулявання дзейнасці фінансавых інстытутаў наогул і сферы іпатэчнага крэдытавання ў прыватнасці, палітыкі ФРС і яе шматгадовага кіраўніка А. Грынспена.

Глабалізацыя фінансавай сферы прывяла да прытоку нараўне з амерыканскімі шукаўшых сабе прымяненне замежных капіталаў у іпатэчны бізнес. З прычыны стагнацыі даходаў, скарачэння фінансавых назапашванняў асноўнай часткі насельніцтва, сярэдняга класа рэальны попыт на дамы быў невялікі. Будаўнічы бум быў вынікам спекулятыўнай актыўнасці банкаў, нядобра сумленнай практыкі прыцягнення кліентаў любой цаной з мэтай

перепродажу пакетаў каштоўных папер. Распаўсюджванне гэтых ненадзейных, «таксічных» каштоўных папер па ўсім свеце справакавала сусветны фінансавы і эканамічны крызіс.

У 2008 г., перамогшы рэспубліканскага кандыдата Дж. Макейна, прэзідэнтам краіны ўпершыню стаў чарнаскуры амерыканец, былы сенатар з Ілінойса Б.Х. Абама. Яго поспех на папярэдніх выбарах, дзе ён здолеў перамагчы прызнанага фаварыта Х. Клінтан, і на прэзідэнцкіх выбарах тлумачыўся падтрымкай, аказанай яму мільёнамі жадаўшых перамен амерыканцаў. З дапамогай перадавых тэхналогій, Інтэрнэту Абама сабраў на сваю кампанію рэкордныя 700 млн. долараў ад 4 млн. донараў. У кампаніі прынялі ўдзел 2 млн. валанцёраў.

Перадвыбарныя заявы Б. Абама змяшчалі абяцанні вывесці войскі з Ірака і Аўганістана, стварыць адзіную сістэму медыцынскага страхавання, спрасціць доступ да крэдытаў на адукацыю, пераразмеркаваць падатковую нагрузку на карысць сярэдняга класа, праводзіць цэнтрысцкую, улчыкаюшчую інтарэсы ўсіх амерыканцаў палітыку.

На працягу першага тэрміну былі прыняты меры па пераадоленні эканамічнага крызісу. Шляхам дзяржаўнага крэдытавання, за кошт падаткаплацельшчыкаў былі выратаваны ад спусташэння найбуйнейшыя банкі і аўтамабільная прамысловасць. Урад ажыццявіў тры праграмы па рэфінансаванню іпатэчных даўгоў, зрабіў больш жорсткімі правілы прадастаўлення крэдытаў. Было створана дзяржаўнае агенцтва па абароне спажывцоў. Першай з часоў «новага курсу» сур'ёзнай спробай вярнуцца да рэгулявання дзейнасці фінансавых інстытутаў стаў закон Дода-Фрэнка, які абмежаваў магчымасці спекуляцыі для камерцыйных банкаў. Урад адмовіўся ад выкарыстання банкаў у якасці пасрэднікаў пры крэдытаванні вышэйшай адукацыі. Нароўні з антыкрызіснымі мерамі адміністрацыя захавала высокія выдаткі на адукацыю і навуку, былі зроблены ўкладанні ў перспектыўныя «зьялёныя тэхналогіі». Найбольш значным дасягненнем Б. Абама стала стварэнне адзінай сістэмы медыцынскага страхавання, мэтай якой было забяспечыць страхоўкай 95% амерыканцаў.

Становішча ў эканоміцы атрымалася паправіць, але рос дэфіцыт дзяржаўнага бюджэту і дзяржаўны доўг, захоўвалася высокае ў 7–8% беспрацоўе. Да канца першага тэрміну ранейшага ўзроўню дабрабыту для сярэдніх амерыканцаў дамагчыся не ўдалося. Амерыканцы чакалі больш хуткага пераадолення крызісу і павелічэння сваіх даходаў. Гэта стала важнай прычынай страты дэмакратамі большасці ў Палаце прадстаўнікоў у 2010 г., а затым і ў Сенаце ў 2014 г. Тым не менш, на выбарах 2012 г. большасць выбаршчыкаў зноў прагаласавалі за Б. Абаму. Падчас перадвыбарных дэбатаў Б. Абама адзначыў поспехі ўласнай палітыкі і змог даказаць, што рэальнай альтэрнатывы яго сапернік не меў, паказаў відавочныя слабасці праграмы рэспубліканскага кандыдата, які прапаноўваў у прыватнасці новае паніжэнне падаткаў, што рабіла скарачэнне дэфіцыту бюджэту немагчымым. Падчас другога тэрміну прэзідэнцтва эканамічнае становішча палепшылася. Тэмпы росту эканомікі склалі 2,1% у год. ЗША выйшлі ў сусветныя лідары

па здабычы сланцавай нафты і газу. Беспрацоўе зменшылася. Адбыўся пералом у ажыццяўленні рэформы медыцынскага абслугоўвання. На працягу аднаго 2013 г. працэнт не меўшых страхоўку амерыканцаў скараціўся з 13,3% да 10,4%, з 41,8 млн. чалавек да 33 млн. чалавек. Тэмпы росту кошту адукацыі і медыцынскага абслугоўвання запаволіліся. У 2014 г. беспрацоўе апынулася ніжэй дакрызіснага перыяду (5,8%), дакрызіснага ўзроўню дасягнулі і тэмпы стварэння новых працоўных месцаў. Кампрамісныя пагадненні з Кангрэсам дазволілі паменшыць дэфіцыт дзяржаўнага бюджэту. У выніку дзейнасці агенцтва па абароне правоў спажывцоў падманутым кліентам банкамі было вернута больш за 10 млрд. дол. У 2014 г. намецілася тэндэнцыя да росту рэальных даходаў амерыканцаў.

Да важных нявырашаных пытанняў далейшага развіцця адносіўся прадаўжаўшыся рост сацыяльнай дыферэнцыяцыі, надзвычай нераўнамернае размеркаванне даходаў і ўласнасці, рост цэн і даўгі за адукацыю, крыніцы фінансавання пенсійнага забеспячэння, рэформа падатковага заканадаўства. Узмацніўшаяся падзяржаўная ў палітычнай сферы, рознагалоссі ў грамадстве ў ацэнцы вынікаў і перспектывы развіцця рабілі малаверагодным іх хуткае рашэнне.

Б. Абама быў адным з нямногіх кангрэсменаў, хто выступіў супраць інтэрвенцыі ў Ірак. У 2009 г. Б. Абама была прысуджана Нобелеўская прэмія міру, але апраўдаць выдадзеную авансам прэмію ён не змог.

На асноўных напрамках знешняй палітыкі выявіліся старыя і абазначылі сябе новыя праблемы, спробы рашэння якіх скончыліся іх абвастрэннем. Вынікам падтрымкі ЗША Грузіі ў ваенным канфлікце ў Паўднёвай Асеці ў 2008 г. расійска-амерыканскія адносіны пагоршыліся. Спробай змяніць становішча стала абвешчана дзяржсакратаром ЗША Х. Клінтан палітыка «перазагрузкі». У 2010 г. быў падпісаны і ратыфікаваны Сенатам дагавор СНУ-3 аб новым абмежаванні ядзерных узбраенняў. ЗША прыпынілі стварэнне сістэмы ПРА ў Еўропе. У 2012 г. адменены абмежаванні ў гандлі (папраўка Дэжэрана-Вэніка). Пладом кампрамісу і сумесных намаганняў дзвюх краін сталі вывад і знішчэнне хімічнай зброі Сірыі ў 2014 г. Падзеі ва Украіне ў канцы 2013–2014 гг. – Еўрамайдан, адхіленне прэзідэнта Януковіча ад улады, далучэнне Крыма да РФ, стварэнне на Ўсходзе Украіны ДНР і ЛНР атрымалі дыяметральна процілеглую ацэнку ЗША і РФ.

Абедзве краіны аказвалі падтрымку варагуючым бакам, у духу халоднай вайны СМІ і дзяржаўныя органы разгарнулі прапагандысцкія кампаніі, сфарміравалі для грамадскасці дзвюх краін новы вобраз ворага. РФ была выключана з васьмёркі вядучых дзяржаў. ЗША і іх саюзнікі ўвялі эканамічныя санкцыі супраць РФ, аднавіліся работы па разгортванні ПРА ў Еўропе. ЗША і НАТА пашырылі сваю ваенную прысутнасць у Прыбалтыцы, Польшчы, іншых краінах Еўропы.

Сенатар Абама быў адным з нямногіх кангрэсменаў, хто быў супраць нападу на Ірак у 2003 г. У 2009 г. ЗША прыступілі да вываду войск з Ірака і павелічэнню іх ліку ў Афганістане. У 2011 г. ЗША вывелі свае войскі з Ірака. Страты ў вайне склалі 4,5 тыс. забітымі і 32 тыс. параненымі, загінула не

менш за 1 млн. іракцаў. У выніку спецаперацыі ў Пакістане ў 2011 г. быў забіты Усама Бен Ладэн. У 2011–2013 гг. была выведзена асноўная частка войск міжнароднай кааліцыі і ЗША з Аўганістана, але вайна працягвалася, па дамоў з аўганскім урадам на тэрыторыі краіны засталася 11 тыс. амерыканскіх вайскоўцаў.

З пачаткам у канцы 2010 г. падзей «Арабскай вясны» ЗША выступілі ў падтрымку апазіцыйных кіраваўшым рэжымам сіл. У 2011 г. ЗША ўдзельнічалі ў аперацыі краін Захаду па ліквідацыі рэжыму М. Кадафі ў Лівіі. Непасрэдным вынікам іракскай і аўганскай войнаў, грамадзянскай вайны ў Сірыі, дэстабілізацыі рэгіёну ў выніку «Арабскай вясны» стаў рост ліку і колькасці тэрарыстычных арганізацый і з'яўленне на тэрыторыі Сірыі і Ірака тэрарыстычнай квазідзяржавы «Ісламскай дзяржавы Ірака і Лезанта» (ІДІЛ), ваенныя фарміраванні якой дзейнічалі на тэрыторыі Аўганістана, Алжыра, Пакістана, Лівіі, Емена, Нігерыі. Улетку 2014 г. амерыканцы ЗША пачала наносіць удары па пазіцыях ІДІЛ.

Прадметам пастаяннай увагі ЗША была ўзрастаючая эканамічная і ваенная моц Кітая. Дзве найбольш буйныя эканомікі свету цесна супрацоўнічалі паміж сабой. У 2013 г. аб'ём узаемнага гандлю склаў 521 млрд. дол. са значным у 216 млрд. дол. станоўчым балансам для Кітая. Кітай упершыню абагнаў ЗША па аб'ёму знешняга гандлю. Цэнтр сусветнай эканомікі зрушыўся ў Азіяцка-ціхаакіянскае рэгіён. Азбавалася суперніцтва за ўплыў і рынкі ў АЦР. Паспехам амерыканцаў стала падпісанне восенню 2015 г. накіраванага супраць Кітая пагаднення аб зоне свабоднага гандлю краін Ціхаакіянскага басейна – «Ціхаакіянскае партнёрства». У гандлёвы саюз акрамя ЗША ўвайшлі Аўстралія, Японія, Канада, Чылі, Перу, Бруней, В'етнам, Малайзія, Мексіка, Новая Зеландыя і Сінгапур, узаемны аб'ём гандлю якіх складаў 40% гандлю ў свеце.

З 2014 г. пачаўся працэс збліжэння пазіцый і нармалізацыі адносін паміж ЗША і Кубай. Улетку 2015 г. былі адноўлены дыпламатычныя адносіны. У 2015 г. завяршыўся працяглы працэс перамоваў з Іранам ЗША, Францыі, Вялікабрытаніі, Германіі, Кітая і Расіі. У абмен на адмену санкцый Іран пагадзіўся абмежаваць сваю ядзерную праграму і знішчыць 95% назапашанага ўзбагачанага ўрану.

Асобныя поспехі амерыканскай дыпламатыі не вырашалі стратэгічнай задачы стабілізацыі міжнароднага становішча ў рамках міжнароднага права і Статута ААН. Рэсурсы для ажыццяўлення глабальнага дамінавання адсутнічалі. Выпрацоўка прагрэсіўных рашэнняў наспелых задач знешняй, як і ўнутранай палітыкі была ўскладнена захваўшымся дамінаваннем нешматлікай, клапаціўшайся аб сваіх інтарэсах багатай эліты.